

14. Οι βυζαντινοαβαρικές διενέξεις και η μεθόριος του Δούναβη, 558-626.

Η έλευση των Αβάρων στην Ευρώπη σχετίζεται με τις ανακατατάξεις στην Κεντρική Ασία μεταξύ 552 και 555. Οι Άβαροι, έχοντας ηττηθεί από τους πρώην υποτελείς τους Τούρκους, μετακινήθηκαν προς την Ευρώπη και το 557 εμφανίσθηκαν βόρεια του Καυκάσου, στον χώρο όπου ζούσαν οι Αλανοί. Τον Ιανουάριο του 558 έφθασε στην Κωνσταντινούπολη η πρώτη αβαρική πρεσβεία υπό τον Κανδίχ, ο οποίος ζήτησε γη για εγκατάσταση, ετήσιες χορηγίες και δώρα, υποσχόμενος ότι οι Άβαροι θα πολεμούσαν τους εχθρούς της Αυτοκρατορίας. Ο Ιουστινιανός αρνήθηκε την εγκατάσταση των Αβάρων σε αυτοκρατορικό έδαφος, δέχθηκε όμως τη σύναψη συμμαχίας μαζί τους και έστειλε δώρα στον χαγάνο Βαϊανό, όπως χρυσοποίκιλτες αλυσίδες, ανάκλιντρα και μεταξωτά υφάσματα. Ακόμη, για την επιβεβαίωση της συμμαχίας, απέστειλε στους Αβάρους τον σπαθάριο Βαλεντίνο προκειμένου να τους στρέψει εναντίον των λαών που ζούσαν βόρεια του Καυκάσου και της Μαύρης Θάλασσας.¹

Η πρώτη επαφή του Βυζαντίου με τους Αβάρους το 558 δεν σχετιζόταν ακόμη με τη βυζαντινή μεθόριο του Δούναβη αλλά με την πολιτική της Αυτοκρατορίας στον χώρο του Καυκάσου και της Μαύρης Θάλασσας. Το Βυζάντιο επεδίωκε τη διασφάλιση των συμφερόντων του στις νοτιορωσικές στέπες και με τη βοήθεια τοπικών συμμάχων προσπαθούσε να αναχαιτίσει τους νομαδικούς λαούς που μετακινούνταν από την Κεντρική Ασία προς την Ευρώπη.² Η βυζαντινή διπλωματία, ιδιαίτερα την εποχή του Ιουστινιανού, δημιούργησε μία αλυσίδα συμμάχων ή υποτελών λαών στη Μαύρη

1. Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ίστορία* 5, 1-2, έκδ. R. C. Blockley, *The History of Menander the Guardsman*, Λίβερπουλ 1985, σ. 48-50· Ευάγριος, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* E 1, έκδ. M. A. Aris et al., *Evagrius Scholasticus Historia Ecclesiastica*, τόμ. II, Turnhout 2007, σ. 552. A. Kollautz - H. Miyakawa, *Geschichte und Kultur eines Völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes. Die Jouan-Jouan der Mongolei und die Awaren in Mitteleuropa*, τόμ. I (*Die Geschichte*), Κλάγκενφουρτ 1970, σ. 155· A. Avenarius, *Die Awaren in Europa*, Άμστερνταμ - Μπρατισλάβα 1974, σ. 44· A. Kollautz, *Völkerbewegungen an der unteren und mittleren Donau im Zeitraum von 558/562 bis 582 (Fall von Sirmium)*, στο *Studien zur Völkerwanderungszeit*, σ. 448· W. Pohl, *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa, 567-822 n. Chr.*, Μόναχο 1988, σ. 18-19, 180· του ίδιου, *Justinian and the Barbarian Kingdoms*, στο *Age of Justinian*, σ. 471.

2. Th. Noonan, *Byzantium and the Khazars: a special relationship?*, στο *Byzantine Diplomacy*, σ. 117-123· Z. Ουνταλτσόβα - Γ. Λιτάβριν - Ν. Μεντβέντιεφ, *Βυζαντινή Διπλωματία*, Αθήνα 1995, σ. 51-54, 60-61· X. Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6ος-11ος αιώνας*, Αθήνα 2000, σ. 65-66, 105-108.

Θάλασσα και τον Καύκασο, χρησιμοποιώντας ως κύριο μέσο προσέγγισης τον εκχριστιανισμό τους.³

Η προσέγγιση των Αβάρων δημιούργησε νέες ισορροπίες στις νοτιορωσικές στέπες καθώς μεταξύ 558 και 562 υποτάχθηκαν στους Αβάρους οι Ονόγουροι, οι Ζάλοι, οι Σάβειροι και οι Άντες.⁴ Αντίθετα, δεν αναφέρεται υποταγή των Κουτρίγούρων, οι οποίοι αποτελούσαν τότε τον πιο επικίνδυνο εχθρό του Βυζαντίου ανάμεσα στους λαούς της στέπας. Το 558/59 οι Κουτρίγουροι του Ζαβεργάν μαζί με σλαβικά φύλα πέρασαν τον Δούναβη, έφθασαν μέχρι την Κωνσταντινούπολη και αποσύρθηκαν όταν εξασφάλισαν ετήσιο φόρο.⁵

Η παρουσία των Αβάρων βόρεια του Καυκάσου ήταν βραχύβια, καθώς το 562 μετακινήθηκαν προς τον Κάτω Δούναβη και εγκαταστάθηκαν στα βορειοανατολικά του ποταμού. Η μετακίνησή τους οφείλεται στο γεγονός ότι αντιμετώπιζαν ακόμη στα νότια τους την απειλή των δυτικών Τούρκων.⁶ Το έτος 562 αποτελεί την απαρχή του αβαρικού προβλήματος για το Βυζάντιο στη μεθόριο του Δούναβη. Πιθανότατα, μετά την εγκατάστασή τους, οι Άβαροι επιτέθηκαν εναντίον της Αυτοκρατορίας, αφού για το έτος 562 ο Θεοφάνης αναφέρει επιδρομή «Ούννων» στη Θράκη.⁷ Με αυτή την εισβολή συνδέονται τα ίχνη καταστροφής που παρατηρούνται στη Σακιδάβα (Sacidava, σημ. Toralu), της Μικράς Σκυθίας στα μέσα του ΣΤ΄ αιώνα, καθώς και ο θησαυρός που ανακαλύφθηκε στο

3. Σοφία Πατούρα, Το Βυζάντιο και ο εκχριστιανισμός των λαών του Καυκάσου και της Κριμαίας (6ος αι.), *Σύμμεικτα* 8 (1989), σ. 405-445· O. Mazal, *Justinian I und seine Zeit*, Κολωνία - Βαϊμάρη - Βιέννη 2001, σ. 182-193, 244-251· Α. Κραλίδης, *Οι Χάξαροι και το Βυζάντιο. Ιστορική και θρησκευτική προσέγγιση*, Αθήνα 2003, σ. 190-193.

4. Μένανδρος, *Ιστορία* 5, 2-3, σ. 50. Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 157-158· Avenarius, *Europa*, σ. 46-51. W. Fritze, Zur Bedeutung der Awaren für die slawische Ausdehnungsbewegung im frühen Mittelalter, στο *Frühzeit zwischen Ostsee und Donau*, σ. 61-62· Pohl, *Awaren*, σ. 39-40.

5. Maria Comşa, Einige Betrachtungen über die Ereignisse im 6.-7. Jh. an der unteren Donau, *Slavia Antiqua* 21 (1974), σ. 65· Mazal, *Justinian I*, σ. 192-193· M. Zahariade, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284-681)* [Pontic Provinces of the Later Roman Empire I], Άμστερνταμ 2006, σ. 89, ο οποίος συνδέει την κουτρίγουρική εισβολή με καταστροφές που παρατηρούνται στην Καπιδάβα (Capidava). Για τον χρόνο της υποταγής των Κουτρίγούρων στους Αβάρους, βλ. Avenarius, *Europa*, σ. 49-51· Pohl, *Awaren*, σ. 39, 62· του ίδιου, *Barbarian Kingdoms*, σ. 470.

6. Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή εις την χρονολόγησιν των αβαρικών και σλαβικών επιδρομών επί Μαυρικίου (582-602) (μετ' επιμέτρου περί των Περσικών πολέμων), *Σύμμεικτα* 2 (1970), σ. 147· Comşa, *Betrachtungen*, σ. 71· K. Czeglédy, From East to West: The Age of Nomadic Migrations in Eurasia, *AEMA* 3 (1983), σ. 39, 105· Pohl, *Awaren*, σ. 40, 43.

7. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, έκδ. C. de Boor, Λιψία 1883, σ. 236-237: τῷ δὲ Ἀπριλίῳ μηνὶ παρελήφθη καὶ ἡ Ἀναστασιούπολις τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν αὐτῶν Οὐννων. Comşa, *Betrachtungen*, σ. 65 (κουτρίγουρική επίθεση)· Pohl, *Awaren*, σ. 62· A. Madgearu, The Province of Scythia and the Avaro-Slavic Invasions (576-626), *BS* 37 (1996), σ. 36 (βουλγαρική επίθεση).

Topalu και χρονολογείται το 562/63.⁸ Την ίδια χρονιά (562) οι Άβαροι έστειλαν πρεσβεία στους Βυζαντινούς με αίτημα την παραχώρηση εδαφών για εγκατάσταση μέσα στα όρια της Αυτοκρατορίας, υπό καθεστώς υποσπόνδων. Οι Βυζαντινοί τους πρότειναν την περιοχή όπου παλαιότερα είχαν εγκατασταθεί ως υπόσπονδοι οι Έρουλοι, η οποία περιελάμβανε τον χώρο μεταξύ του Σάβου, του Δούναβη και της οροσειράς της Fruška Gora, ενώ οι Άβαροι επιθυμούσαν να εγκατασταθούν στη Μικρά Σκυθία.⁹ Η γεωγραφική της θέση θα παρείχε στους Αβάρους αρκετά πλεονεκτήματα, αφού θα τους επέτρεπε αφενός να επιβλέπουν τον χώρο της Μαύρης Θάλασσας και αφετέρου να βρίσκονται κοντά στο κέντρο της Αυτοκρατορίας. Το έδαφος της Μικράς Σκυθίας επίσης ήταν κατάλληλο για την εκτροφή των ίππων και τον νομαδικό τρόπο ζωής, γεγονός που αποτελούσε προϋπόθεση για τη σύσταση ενός αβαρικού χαγανάτου στον Κάτω Δούναβη. Στη διάρκεια αυτών των άκαρπων διαπραγματεύσεων στη Σιγγηδόνα, ο Άβαρος πρέσβης Κουνίμων ανέφερε στον στρατηγό Ιουστίνο ότι απώτερος στόχος των Αβάρων ήταν να περάσουν τον Δούναβη και να επιτεθούν εναντίον του Βυζαντίου. Ο Ιουστίνος, αφού ενημέρωσε τον Ιουστινιανό για τις προθέσεις των Αβάρων και έστειλε την πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη, ανέθεσε στον στρατηγό Βώνο την υπεράσπιση του συνόρου στον Δούναβη.¹⁰ Τα αιτήματα των Αβάρων απορρίφθηκαν στην Κωνσταντινούπολη και από τον Ιουστινιανό. Σε αντίθεση πάντως με τις πληροφορίες του Μένανδρου Προτήκτορα, το πολύ μεταγενέστερο *Περί κτίσεως της Μονεμβασίας Χρονικόν* πληροφορεί εσφαλμένα ότι ο Ιουστινιανός επέτρεψε στους Αβάρους να εγκατασταθούν στην περιοχή του Δορόστολου (Σιλίστρια).¹¹

8. C. Scorpan, *Limes Scythiae. Topographical and stratigraphical research on the late Roman fortifications on the Lower Danube* (BAR Int. Ser. 88), Οξφόρδη 1980, σ. 126, 134· A. Poulter, *The End of the Scythia Minor: the Archaeological Evidence*, στο *Byzantium and the classical Tradition*, σ. 199· V. Ivanišević, *Les trésors balkaniques, témoins des invasions et de leurs routes*, στο *Trésors monétaires byzantins*, σ. 79, ο οποίος συνδέει τον θησαυρό του Topalu με εισβολή γύρω στο 570/71.

9. Μένανδρος, *Ιστορία* 5, 4, σ. 52: *καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς, Ἰουστίνου τοῦ στρατηγοῦ σημήναντός οἱ, ἐν βουλῇ ἐποίησατο ἐς τὴν Ἐλούρων χώραν κατοικίσαι τὸ ἔθνος, ... ἀλλ' ἐκείνοι Σκυθίας οὔτι ᾤοντο δεῖν ἔσεσθαι ἐκτός αὐτῆς γὰρ δήπουθεν ἐστί ἐφίεντο.*

10. Μένανδρος, *Ιστορία* 5, 4, σ. 52: *Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔπρασεν ὁ Ἰουστίνος, οὐχ ἦτον παρεσκευάζετο ἄμα φυλάξων τὰς διαβάσεις τοῦ ποταμοῦ Βώνον γὰρ τὸν πρωτοστάτην τοῦ θητικοῦ καὶ οἰκετικοῦ τῆ τοῦ ποταμοῦ ἀπένειμε φυλακῆ.* Για την αβαρική πρεσβεία του 562, βλ. Μένανδρος, *ό. π.*, σ. 50-52· Comşa, *Betrachtungen*, σ. 71· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 448-449· Pohl, *Awaren*, σ. 44-45· Mazal, *Justinian I*, σ. 193-194.

11. *Περί κτίσεως της Μονεμβασίας Χρονικόν*, έκδ. I. Duičev, *Cronaca di Monemvasia*, Παλέριο 1976, σ. 4-6: *... καὶ πρὸς Ἰουστινιανόν ἐπρεσβεύσαντο, αἰτοῦντες δεχθῆναι αὐτούς. Τοῦ δὲ βασιλέως φιλανθρώπως αὐτοῦ προσδεξαμένου, ἔλαχον παρ' αὐτοῦ ἔχειν τὴν κατοίκησιν ἐν χώρᾳ Μυσίας ἐν πόλει Δωροστόλῳ, τῇ νῦν καλουμένη Δρίστρα.* P. Lemerle, *La Chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire*, *REB* 21 (1963), σ. 8-9, 11-12, ο οποίος επισημαίνει την ύπαρξη αναχρονισμῶν στα παραδιδόμενα ονόματα των πόλεων και χρονολογεί την πηγή τον Ι' αιώνα. Pohl, *Awaren*, σ. 45· P. Soustal, *Dorostolon-Silistra. Die Donaustadt im Lichte neuerer Forschung*, στο *Miscellanea Bulgarica* 11, σ. 118· F. Curta, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*, Κέμπριτζ 2001, σ. 90.

Η άρνηση του Ιουστινιανού να τους παραχωρήσει εδάφη για εγκατάσταση έστρεψε τους Αβάρους προς τη Δύση, όπου το 562 ηττήθηκαν από τους Φράγκους στον ποταμό Έλβα.¹² Οι βυζαντινές πηγές αναφέρονται ξανά στους Αβάρους με αφορμή την άφιξη αβαρικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη το 565, μία εβδομάδα μετά την άνοδο στον θρόνο του Ιουστίνου Β΄. Ο Άβαρος πρέσβης Ταργίτιος, με το επιχείρημα ότι ο Βαϊανός είχε ήδη νικήσει τους εχθρούς των Βυζαντινών, ζήτησε αύξηση των ετήσιων «δώρων» που παρείχε σε αυτούς ο Ιουστινιανός από το 558. Η αρνητική στάση του Ιουστίνου στις αξιώσεις των Αβάρων οδήγησε πιθανότατα στη διακοπή της συμμαχίας των δύο πλευρών, όχι όμως και των σχέσεών τους.¹³ Έχοντας αποτύχει για δεύτερη φορά να αποσπάσουν τη συγκατάθεση των Βυζαντινών για εγκατάσταση σε αυτοκρατορικά εδάφη, οι Άβαροι στράφηκαν ξανά προς τη Δύση και το 566 νίκησαν τους Φράγκους στη Θουριγγία.¹⁴ Η επιστροφή τους από τη Δύση συνδέθηκε με τις ριζικές αλλαγές στον χώρο του Μέσου Δούναβη μεταξύ 566 και 568, οι οποίες κατέστησαν τους Αβάρους απόλυτους κυρίαρχους στην περιοχή. Οι Άβαροι, εκμεταλλευόμενοι τη σύγκρουση των Γεπιδών με τους Λογγοβάρδους, την καταστροφή των πρώτων και την αποχώρηση των δεύτερων προς την Ιταλία, έθεσαν υπό τον έλεγχό τους ολόκληρη την Παννονία, η οποία έγινε το κέντρο ενός ισχυρού αβαρικού χαγανάτου. Εξαίρεση αποτέλεσαν τα εδάφη στην περιοχή του Σιρμίου, τα οποία κατέλαβαν εγκαίρως οι Βυζαντινοί με τον στρατηγό Βώνο και δέχθηκαν στο Σίρμιο πολλούς Γεπίδες φυγάδες.¹⁵

Μετά τις παραπάνω εξελίξεις, και μέχρι το 582, οι σχέσεις του Βυζαντίου με τους Αβάρους χαρακτηρίζονται κυρίως από τον ανταγωνισμό για την κυριαρχία στην περιοχή του Σιρμίου. Οι Άβαροι στράφηκαν αμέσως εναντίον της πόλης καθώς θεωρούσαν ότι τους ανήκε ως πρώην κτήση των Γεπιδών. Το 568 πραγματοποιήθηκε η πρώτη πολιορκία του Σιρμίου, η οποία ήταν σύντομη και ανεπιτυχής. Στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν, οι Άβαροι πρόβαλαν το επιχείρημα ότι η πόλη έπρεπε να περιέλθει υπό την κυριαρχία τους, ενώ οι Βυζαντινοί θεωρούσαν ότι οι Άβαροι είχαν εισβάλει σε αυτοκρατορικό έδαφος. Οι διαπραγματεύσεις οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο, αφού δεν ικα-

12. Βλ. Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 165, 228· Avenarius, *Europa*, σ. 57-58· Fritze, *Bedeutung*, σ. 77-78· Pohl, *Awaren*, σ. 45-46.

13. Μένανδρος, *Ιστορία* 8, σ. 92-96· Flavius Cresconius Corippus, *In Laudem Iustini Augusti Minoris Libri IV*, III, στ. 231-401, έκδ. Averil Cameron, Λονδίνο 1976, σ. 67-72. Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 459-461· Fritze, *Bedeutung*, σ. 62, 82-83· Pohl, *Awaren*, σ. 48-49, 206.

14. Βλ. Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 165, 228· Avenarius, *Europa*, σ. 57-59· Fritze, *Bedeutung*, σ. 78-79, 82-84· Pohl, *Awaren*, σ. 49-50.

15. Για τις ανακατατάξεις μεταξύ 566 και 568 στον Μέσο Δούναβη, βλ. Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 166-167· I. Bóna, *Der Anbruch des Mittelalters. Gepiden und Langobarden im Karpatenbecken*, Βουδαπέστη 1976, σ. 28-31, 97-103· H. Wolfram, *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung (378-907)*, Βιέννη 1987, σ. 347-348· Pohl, *Awaren*, σ. 50-57· K. P. Christou, *Byzanz und die Langobarden: Von der Ansiedlung in Pannonien bis zur endgültigen Anerkennung (500-680)*, Αθήνα 1991, σ. 98-106.

νοποιήθηκαν και άλλα αβαρικά αιτήματα, όπως η καταβολή ετήσιου φόρου από την Αυτοκρατορία.¹⁶ Ο χαγάνος Βαϊανός, πραγματοποιώντας την απειλή του για εισβολή στα βυζαντινά εδάφη, έστειλε δέκα χιλιάδες Κουτριγούρους να περάσουν τον Σάβο και να ερημώσουν τη Δαλματία. Το φύλο των Κουτριγούρων αναφέρεται με αφορμή αυτή την εισβολή για τελευταία φορά στις πηγές.¹⁷ Τα αιτήματα των Αβάρων για παράδοση του Σιρμίου, του Ουσδιβάδου (Γεπίδα διοικητή της πόλης) με την ακολουθία του και καταβολή ετήσιου φόρου αντίστοιχου με αυτόν που η Αυτοκρατορία απέδιδε στους Κουτριγούρους και τους Ουτιγούρους (πριν την υποταγή τους στους Αβάρους) απορρίφθηκαν και από τον Ιουστίνο, όταν την ίδια χρονιά έφθασε αβαρική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη υπό τον Ταργίτιο. Ο αυτοκράτορας, αφού επεσήμανε ότι ήταν έτοιμος για πόλεμο, απέπεμψε την πρεσβεία και έδωσε εντολή στον Βώνο να προετοιμαστεί για ενδεχόμενη αβαρική επίθεση.¹⁸ Την ίδια αρνητική στάση αντιμετώπισε για τα παραπάνω αιτήματα και η επόμενη αβαρική πρεσβεία το 569.¹⁹

Το 570 έφθασε στην Κωνσταντινούπολη μία ακόμη αβαρική πρεσβεία υπό τον Αψίχ προκειμένου να πετύχει τη σύναψη συνθήκης με το Βυζάντιο.²⁰ Ιδιαίτερη σημασία έχει η πληροφορία του Μένανδρου Προτήκτορα ότι ο Αψίχ επιζητούσε γη για εγκατάσταση από τον Ιουστίνο, ενώ ήδη ολόκληρη η Παννονία βόρεια του Δούναβη είχε περιέλθει υπό τον αβαρικό έλεγχο. Η επιδίωξη του Αψίχ έχει ερμηνευθεί ως αίτημα για παραχώρηση της Δεύτερης Παννονίας (Pannonia Secunda), η οποία τους είχε προσφερθεί παλαιότερα από τον Ιουστινιανό,²¹ ουσιαστικά για τα εδάφη στην περιοχή του Σιρμίου, που οι Άβαροι θεωρούσαν ότι τους ανήκαν μετά τη διάλυση του γεπιδικού βασιλείου. Πιθανόν όμως το αίτημα παραχώρησης γης για εγκατάσταση να αφορούσε την *de jure* αναγνώριση από το Βυζάντιο τόσο της κατάληψης των παλαιών γεπιδικών εδαφών όσο και του καθεστώτος των υποσπόνδων για τους Αβάρους, το οποίο είχαν νωρίτερα οι Γεπίδες. Το συγκεκριμένο καθεστώς αποτελούσε ένα μόνιμο αίτημα των Αβάρων από το 558 μέχρι το 574, όταν για πρώτη φορά αποκόμισαν ετήσιο φόρο ως εξαγορά της ειρήνης. Οι διαπραγματεύσεις με την αβαρική πρεσβεία το 570 δεν έφεραν κάποιο αποτέλεσμα. Αντίθετα, ο Τιβέριος ζήτησε τη διασφάλιση του συνόρου του

16. Μένανδρος, *Ιστορία* 12, 3-5, σ. 130-136. Avenarius, *Europa*, σ. 85-86· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 464· Pohl, *Awaren*, σ. 56-60.

17. Μένανδρος, *Ιστορία* 12, 5, σ. 136. Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 467· Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 239-240· Fritze, *Bedeutung*, σ. 62· Pohl, *Awaren*, σ. 39, 60.

18. Για την αβαρική πρεσβεία του 568, βλ. Μένανδρος, *Ιστορία* 12, 6, σ. 138-142. Avenarius, *Europa*, σ. 86· Pohl, *Awaren*, σ. 61-63, 207.

19. Μένανδρος, *Ιστορία* 12, 7, σ. 142. Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 473· Pohl, *Awaren*, σ. 63.

20. Για την αβαρική πρεσβεία του 570, βλ. Μένανδρος, *Ιστορία* 15, 1, σ. 148. Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 473-474· Pohl, *Awaren*, σ. 63-64.

21. I. Kovrig, Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars, *AAASH* 6 (1955), σ. 178· Pohl, *Awaren*, σ. 63.

Δούναβη,²² ενώ λίγο αργότερα ακολούθησε σύγκρουση με τους Αβάρους στη Θράκη και νίκη του τότε κόμη των εξκουβιτόρων Τιβέριου.²³

Η στρατιωτική επιτυχία των Βυζαντινών έφερε σε δυσχερή θέση τους Αβάρους, γεγονός που δικαιολογεί την απουσία στρατιωτικής ή διπλωματικής πρωτοβουλίας εκ μέρους τους για τέσσερα χρόνια. Η έναρξη όμως του περσικού πολέμου το 572 και η μεταφορά δυνάμεων από τα Βαλκάνια δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ανατροπή των δεδομένων υπέρ των Αβάρων, οι οποίοι επιτέθηκαν στους Βυζαντινούς το 574 και νίκησαν τον στρατό του Τιβέριου. Αποτέλεσμα της επιτυχίας τους ήταν να κερδίσουν εδάφη στη Δεύτερη Παννονία, όχι όμως και το Σίρμιο.²⁴ Τη σύγκρουση ακολούθησε η σύναψη συνθήκης, για την οποία το μόνο που γνωρίζουμε είναι το ύψος του ετήσιου φόρου σε 80.000 χρυσά νομίσματα.²⁵

Η νίκη των Αβάρων το 574 τους έδωσε τη δυνατότητα να στρέψουν για πρώτη φορά το ενδιαφέρον τους προς τα ανεξάρτητα σλαβικά φύλα του Κάτω Δούναβη. Η επιθετική δραστηριότητα των σλαβικών φύλων στις βαλκανικές επαρχίες αποτελούσε ένα σημαντικό πρόβλημα για το Βυζάντιο κατά την περίοδο της συμβασιλείας του Ιουστίνου Β΄ με τον Τιβέριο (574-578) αλλά και στα χρόνια της μονοκρατορίας του τελευταίου (578-582).²⁶ Το 578 πραγματοποιήθηκε η μοναδική κοινή στρατιωτική επιχείρηση των Βυζαντινών και των Αβάρων εναντίον αυτών των φύλων. Εκμεταλλευόμενος τις ειρηνικές σχέσεις με τους Αβάρους και θέλοντας να αναχαιτίσει τις σλαβικές επιδρομές, ο Τιβέριος πρότεινε στον Βαϊανό τη διεξαγωγή κοινής στρατιωτικής επιχείρησης εναντίον των Σλάβων. Ο χαγάνος Βαϊανός, έχοντας δικούς του λόγους για να επιτεθεί, αποδέχτηκε την πρόταση του Τιβέριου. Οι αβαρικές βλέψεις στον Κάτω Δούναβη έγιναν εμφανείς λίγο νωρίτερα, όταν μία αβαρική πρεσβεία ζήτησε από τους Σλάβους του φύλαρχου Δαυρίτα (ή Δαυρέντιου), οι οποίοι ζούσαν πιθανότατα στη σημερινή Βλα-

22. Μένανδρος, *Ιστορία* 15, 1, σ. 148: *ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς ἔριδος ἐνίκα, καὶ ὁ πόλεμος ἠπειλεῖτο, Τιβέριος ἐσήμηνε Βώνῳ ἐν γράμμασι φυλάξασθαι τὰς διαβάσεις τοῦ ποταμοῦ.*

23. Iohannis abbatis Biclarensis, *Chronica*, ἐκδ. Th. Mommsen, MGH AA, XI/2, Βερολίνο 1894, σ. 212 (570?). Avenarius, *Europa*, σ. 87· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 475· Pohl, *Awaren*, σ. 64· Madgearu, *Scythia*, σ. 36.

24. Ενάγιος, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* Ε 11, σ. 578-580· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 246-247. Avenarius, *Europa*, σ. 87 (573)· Σοφία Πατούρα, Συμβολή στην ιστορία των βορείων επαρχιών της αυτοκρατορίας, *Σύμμεικτα* 6 (1985), σ. 344· Pohl, *Awaren*, σ. 64. Οι Άβαροι κατήλθαν προς τη Θράκη πιθανόν από τον χώρο νοτιοανατολικά της Δεύτερης Μυσίας, καθώς εντοπίστηκαν νομισματικοί θησαυροί στη Baniska, το Δορόστολον και το Ρορονο που χρονολογούνται το 574· βλ. σχετικά, Ivanišević *Trésors balkaniques*, σ. 80.

25. Μένανδρος, *Ιστορία* 15, 5 και 25, 1, σ. 150, 218. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 147-148· Pohl, *Awaren*, σ. 65· A. Madgearu, *The Downfall of the Lower Danubian Late Roman Frontier*, *RRH* 34/3-4 (1997), σ. 316.

26. Βλ. σχετικά, L. Waldmüller, *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom 6. bis 8. Jahrhundert. Die Slawen zwischen Byzanz und Abenland*, Άμστερνταμ 1976, σ. 106-108· Madgearu, *Scythia*, σ. 36-38· του ίδιου, *Downfall*, σ. 316· Curta, *Slavs*, σ. 91-92.

χία και νότια Μολδαβία, να γίνουν εκούσια φόρου υποτελείς των Αβάρων. Οι Σλάβοι αρνήθηκαν και στη λογομαχία που ακολούθησε δολοφόνησαν τους απεσταλμένους του Βαϊανού, γεγονός που έδωσε ένα πολύ καλό πρόσχημα για την αβαρική επίθεση. Οι Άβαροι ανέλαβαν το κύριο βάρος της επιχείρησης εναντίον των Σλάβων σε συνεργασία με τον βυζαντινό έπαρχο του Ιλλυρικού Ιωάννη, ο οποίος τους βοήθησε με πλοία να περάσουν τον Δούναβη και να εισέλθουν στις περιοχές των Σλάβων. Εντούτοις, δεν πραγματοποιήθηκε κάποια σύγκρουση αφού οι Σλάβοι αποσύρθηκαν μέσα σε πυκνά δάση και οι Άβαροι περιορίστηκαν στην καταστροφή σλαβικών οικισμών.²⁷

Η παραπάνω εκστρατεία δεν απέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα ούτε για τον Τιβέριο ούτε και για τον Βαϊανό. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της αβαρικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη το 579, απελευθερώθηκαν σε αυτή τη στρατιωτική επιχείρηση πολλοί βυζαντινοί αιχμάλωτοι που κρατούσαν οι Σλάβοι.²⁸ Η δράση των σλαβικών φύλων δεν περιορίστηκε, γεγονός που αποδεικνύεται και από την εξόντωση της αβαρικής πρεσβείας, η οποία έπεσε σε ενέδρα των Σλάβων καθώς επέστρεφε από την Κωνσταντινούπολη.²⁹ Η στρατιωτική συνεργασία των δύο πλευρών υπήρξε ένα περιστασιακό γεγονός και ταυτόχρονα το τέλος της σύντομης ειρηνικής περιόδου στις σχέσεις τους, αφού οι Άβαροι έστρεψαν ξανά το ενδιαφέρον τους στην κατάληψη του Σιρμίου. Μετά από μία περίοδο είκοσι χρόνων (558-578), κατά την οποία οι δύο πλευρές είχαν εμπλακεί ελάχιστα φορές σε πολεμικές αναμετρήσεις, οι Άβαροι είχαν ισχυροποιηθεί αρκετά για να διεκδικήσουν εδάφη από την Αυτοκρατορία νότια του Δούναβη. Το 579, και αφού είχαν μεσολαβήσει πέντε χρόνια ειρήνης με το Βυζάντιο, ο Βαϊανός οδήγησε δίχως κάποια αφορμή τον στρατό του στον Σάβο, μεταξύ Σιρμίου και Σιγγηδόνας, με σκοπό να κατασκευάσει μία γέφυρα.³⁰

27. Για τη βυζαντινοαβαρική επιχείρηση του 578, βλ. Μένανδρος, *Ιστορία* 21, σ. 192-194. Avenarius, *Europa*, σ. 87-89· Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 107-108· Pohl, *Awaren*, σ. 65-69· Madgearu, *Scythia*, σ. 37-38· του ίδιου, *Downfall*, σ. 316-317, όπου διατυπώνει την άποψη ότι οι Σλάβοι του Δαυρέντιου έγιναν υποτελείς των Αβάρων και ότι ο αβαρικός έλεγχος επεκτάθηκε μέχρι τη Μικρά Σκυθία· Curta, *Slavs*, σ. 91-92· G. Kardaras, *The Byzantine-Avar Cooperation against the Slavs (578)*, στο *Aevum Medium*, σ. 31-33.

28. Μένανδρος, *Ιστορία* 25, 1, σ. 218: *τοῦτο γὰρ δὴ καὶ πρότερον πρὸς χάριν τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως πρᾶξει καὶ πολλὰς αἰχμαλώτων μυριάδας ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς Σκλαυηνοῖς δεδουλωμένων ἐλευθέρως αὐτοῖς Ῥωμαίοις ἀποδοῦναι*. Avenarius, *Europa*, σ. 89· Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 108.

29. Μένανδρος, *Ιστορία* 25, 2, σ. 224. Curta, *Slavs*, σ. 92, 96.

30. Μένανδρος, *Ιστορία* 25, 1, σ. 218: *... καὶ πανστρατιᾷ κινήσας ἀφικνεῖται κατὰ δὴ τὸν Σάον ποταμὸν μεταξὺ Σιρμίου πόλεως καὶ Σιγγηδόνας. καὶ γεφυροῦν ἐπεχείρει τὸν ῥοῦν, ἐπιβουλεύων μὲν Σιρμίῳ τῇ πόλει καὶ παραστήσασθαι ταύτην βουλόμενος...* *Λεξικόν της Σούδας*, Κ 2690, έκδ. A. Adler, τόμ. III, Λιψία 1933, σ. 212 (Κυμοτόμος)· Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία* XXX, έκδ. E. W. Brooks, *Iohannis Ephesini Historiae Ecclesiasticae*, pars tertia (CSCO, Scriptorum Syri 3), Λουβαίν 1936, σ. 255, σύμφωνα με τον οποίο οι Άβαροι κατασκεύασαν δύο γέφυρες: *Cum igitur populus barbarus Avarum collecti essent et hos duo pontes quos fecerunt tenerent, et regionibus Romanorum bellum et vastationem minantes considerent...* Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 111-113· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 467-469· Pohl, *Awaren*, σ. 70-71, 194.

Η απρόσμενη ενέργεια του χαγάνου θεωρήθηκε από τον Τιβέριο ως κίνηση αμφισβήτησης της βυζαντινής κυριαρχίας στην περιοχή του Σιρμίου. Ο βυζαντινός στρατηγός Σήθος, που είχε έδρα τη Σιγγηδόνα, ζήτησε εξιγήσεις για τον λόγο της κατασκευής της γέφυρας. Ο Βαϊανός προφασίστηκε ότι επιδίωξή του ήταν να επιτεθεί εναντίον των Σλάβων και προειδοποίησε ότι εάν εμποδιζόταν από τους Βυζαντινούς αυτό θα σήμαινε διακοπή της συνθήκης του 574. Την ίδια δικαιολογία πρόβαλε και η αβαρική πρεσβεία που στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη.³¹ Οι πραγματικές προθέσεις των Αβάρων αποκαλύφθηκαν στην αμέσως επόμενη πρεσβεία τους υπό τον Σόλαχο, ο οποίος, αφού ανακοίνωσε στον Τιβέριο ότι η γέφυρα είχε ήδη ολοκληρωθεί με στόχο την κατάληψη του Σιρμίου, ζήτησε την παράδοση της πόλης και εγγυήθηκε την απρόσκοπτη φυγή των κατοίκων με τα υπάρχοντά τους. Υποστήριξε επίσης ότι οι αβαρικές ενέργειες είχαν ως στόχο να προασπίσουν την υπόσταση του αβαρικού χαγανάτου από την απειλή του Βυζαντίου.³²

Η άρνηση του Τιβέριου να παραδώσει το Σίρμιο οδήγησε στην τριετή πολιορκία της πόλης (579-582), για την οποία οι μαρτυρίες είναι περιορισμένες. Η πτώση του Σιρμίου οφειλόταν στην αποκοπή του ανεφοδιασμού, γεγονός που εξάντλησε τη φρουρά και τους κατοίκους. Με τη συνθήκη που ακολούθησε, ο ετήσιος φόρος προς τους Αβάρους παρέμεινε στα 80.000 χρυσά νομίσματα.³³ Η κατάληψη του Σιρμίου σήμαινε την ολοκλήρωση της αβαρικής εγκατάστασης στην Παννονία και την κατάκτηση όλων των εδαφών που κατείχαν οι Γεπίδες μέχρι το 567.³⁴ Από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι είχε ευρύτερες επιπτώσεις για τον βυζαντινό *limes* της Πρώτης Μυσίας (μεταξύ Σιγγηδόνας και Ταλιάτα/Taliata), ο οποίος παρουσιάζει δύο όψεις από την κουτριγουρική εισβολή του 544 μέχρι το 582. Εξαιτίας κυρίως των σλαβικών επιδρομών και των καταστροφών που αυτές προκάλεσαν, βρέθηκαν σε αυτόν τον τομέα του συνόρου μόνο δύο νομίσματα (Ταλιάτα και Σμόρνα/Smorna) μεταξύ 548/49 και 559/60, ένδειξη της αστάθειας που επικρατούσε στην περιοχή. Αντίθετα, για την περίοδο μεταξύ 565 και 582 παρουσιάζεται η μεγαλύτερη ετήσια αναλογία σε αριθμό νομισμάτων.³⁵ Η βασιλεία του Ιουστίνου

31. Μένανδρος, *Ιστορία* 25, 1-2, σ. 218-222. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 113-115· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 477, 488· Pohl, *Awaren*, σ. 72, 178.

32. Μένανδρος, *Ιστορία* 25, 2, σ. 224-226. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 115-116· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 477-479· Pohl, *Awaren*, σ. 72-73, 212-213.

33. Μένανδρος, *Ιστορία* 25, 2 και 27, 2-3, σ. 226, 238-240. Ευάγγριος, *Εκκλησιαστική Ιστορία* Ε 12, σ. 580-582· Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία* XXXII-XXXIII, σ. 256, σύμφωνα με τον οποίο η διάρκεια της πολιορκίας ήταν δύο χρόνια, ενώ έναν χρόνο μετά την παράδοσή της στους Αβάρους η πόλη καταστράφηκε από μεγάλη πυρκαγιά. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 147· Avenarius, *Europa*, σ. 90-91· Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 116-121· Kollautz, *Völkerbewegungen*, σ. 479-480· Fritze, *Bedeutung*, σ. 63, 88· Πατούρα, Βόρειες επαρχίες, σ. 345· Pohl, *Awaren*, σ. 73-75.

34. Wolfram, *Geburt*, σ. 347.

35. M. Vasić, Le limes protobyzantin dans la province de Mésie Première, *Starinar* 45-46 (1994-1995), σ. 51.

Β' (565-578) έχει θεωρηθεί ως εποχή ανασυγκρότησης για τον *limes* του Δούναβη.³⁶ Εντούτοις, δεν πρέπει να παραβλεφθεί η οικονομική δυσπραγία που προκάλεσαν οι σλαβικές και οι αβαρικές επιθέσεις. Τις αρνητικές επιπτώσεις των επιδρομών στην οικονομική ζωή αντανακλούν δύο *Νεαρές* του Ιουστίνου Β', το 566 και το 575, ο οποίος απάλλαξε από τους φόρους τους αγρότες του Ιλλυρικού, της Μυσίας και της Μικράς Σκυθίας.³⁷

Ο ανταγωνισμός του Βυζαντίου με τους Αβάρους για τον έλεγχο των περιοχών του Κάτω Δούναβη εισήλθε σε νέα φάση στα χρόνια της βασιλείας του Μαυρικίου (582-602), όπου κύριο χαρακτηριστικό ήταν η κλιμάκωση των στρατιωτικών συγκρούσεων. Έχοντας αποκτήσει τον έλεγχο στο Σίρμιο, οι Άβαροι είχαν τη δυνατότητα να επιτεθούν απρόσκοπτα στη βυζαντινή μεθόριο του Κάτω Δούναβη. Η πρώτη επίθεσή τους πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 584 με αφορμή την άρνηση του Μαυρικίου να αυξήσει τον ετήσιο φόρο σε 100.000 χρυσά νομίσματα. Οι Άβαροι κατέλαβαν τις πόλεις Σιγγηδόνα, Βιμινάκιο και Αυγούστες (*Augustae*) στις εκβολές του Μοράβα και στη συνέχεια έφθασαν ως τη Μαύρη Θάλασσα, όπου ληλάτησαν τα περικόρα της Αγκιάλου.³⁸ Ο Σιμοκάττης δεν αναφέρει κατάληψη της πόλης, σε αντίθεση με τον Ευάγριο, ο οποίος πληροφορεί ότι οι Άβαροι κατέλαβαν μαζί με τη Σιγγηδόνα και την Αγκιάλο.³⁹ Η αβαρική επίθεση του 584 βρήκε αποδιοργανωμένη τη βυζαντινή άμυνα στον Δούναβη. Η Σιγγηδόνα δεν διέθετε πολεμικές μηχανές ενώ άλλες πόλεις κυριεύθηκαν δίχως να προβάλουν αντίσταση.⁴⁰ Οι Άβαροι εγκατέλειψαν την περιοχή της Αγκιάλου

36. A. Barnea, *Einige Bemerkungen zur Chronologie des limes an der unteren Donau in spätrömischer Zeit*, *Dacia* N. S. 34 (1990), σ. 288.

37. *Νεαρές* 148 και 163, έκδ. R. Schoell - G. Kroll, *CIC III (Novellae)*, Βερολίνο 1895, σ. 722-723, 749-751. Πατούρα, *Βόρειες επαρχίες*, σ. 347· Curta, *Slavs*, σ. 147· του ίδιου, *Peasants as "Makeshift" Soldiers for the Occasion*, στο *Settlement Patterns*, σ. 206.

38. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία* I, 3.13-4.4, έκδ. C. de Boor, Λιψία 1887, σ. 46-47: *καὶ ἄδητα δυσανασχετοῦντος τοῦ αὐτοκράτορος, περιφρονεῖ τὰς συνθήκας... καὶ τὴν Σιγγηδόνα τὴν πόλιν ἔξαπιναίως ἄφρακτον οὖσαν ἐλάμβανε πολεμικῶν τε ὀργάνων χηρεύνουσαν... πολλὰς τε καὶ ἑτέρας ἀστυγείτονας πόλεις λήϊζεται. ταῦτα δὲ ῥᾶστα καὶ πόνων ἐκτός ἄορατον γὰρ ἦν τὸ κακὸν καὶ ταῖς ἐλίσιν ἀκαραδόκητον. ἀνελὼν τε Αὐγούστας καὶ τὸ Βιμινάκιον (πόλεις δ' αὐταὶ λαμπραὶ ὑπὸ τὸ Ἰλλυρικὸν φορολογούμεναι) παραντίκα στρατοπεδεύεται καὶ τὴν Ἀγκιάλον περιτέμνεται, τὰς τε περιοικίδας κόμας ἐδήωσεν. Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 245-246· Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 146-148· V. Velkov, *Der Donaulimes in Bulgarien und das Vordringen der Slawen*, στο *Symposion Tutzing*, σ. 161 (583)· Pohl, *Awaren*, σ. 76-78· Curta, *Slavs*, σ. 96. Για τους νομισματικούς θησαυρούς στην Παρόχθια Δακία και την Πρώτη Μυσία που πιθανόν συνδέονται με την αβαρική επίθεση του 584, βλ. Ivanišević, *Trésors balkaniques*, σ. 81.*

39. Ευάγριος, *Εκκλησιαστική Ιστορία* ΣΤ, 10, σ. 630: *Τούτων ὧδε χωρούντων, οἱ Ἄβαρεις δις μέχρι τοῦ καλουμένου μακροῦ τείχους ἐλάσαντες, Σιγγηδόνα Ἀγκιάλον τε καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις τε καὶ φρούρια ἔξεπολιόρκησαν καὶ ἠνδραποδίσαντο...* Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 253, 7-11. Την πτώση της Αγκιάλου αποδέχεται ο Madgearu (*Downfall*, σ. 318).

40. Βλ. παραπάνω, υποσ. 38.

και υποχώρησαν στο Σίρμιο όταν δέχτηκαν επίθεση στα νώτα τους το φθινόπωρο του 584 από τους δυτικούς Τούρκους.⁴¹ Οι διαπραγματεύσεις του Βυζαντίου με τους Αβάρους κατέληξαν αρχικά σε αδιέξοδο, όμως την άνοιξη του 585 συνήφθη νέα συνθήκη η οποία αύξησε τον ετήσιο φόρο σε 100.000 χρυσά νομίσματα.⁴²

Η παραπάνω συνθήκη παραβιάστηκε από τους Αβάρους το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς εξαιτίας της άρνησης των Βυζαντινών να τους παραδώσουν τον σαμανιστή αρχιερέα Βουκολάβρα, ο οποίος είχε καταφύγει στην Κωνσταντινούπολη. Ο Μαυρίκιος, αντί να παραδώσει τον αρχιερέα, προτίμησε να φυλακίσει τον Άβαρο πρέσβη Ταργίτιο. Η επίθεση των Αβάρων που ακολούθησε ήταν η μεγαλύτερης έως τότε κλίμακας στρατιωτική επιχείρησή τους στον Κάτω Δούναβη και τη Μικρά Σκυθία. Μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα έπεσαν στα χέρια τους οι πόλεις Άκνυς, Βονώνεια, Ρατιαρία, Δορόστολον, Τρόπαιον, Μαρκιανούπολη, Ζαλδαπά και Πανασσά.⁴³ Ταυτόχρονα, οι Βυζαντινοί εξακολουθούσαν να δέχονται τις επιδρομές των Σλάβων. Το 585 ο Κομεντίολος νίκησε στην Αδριανούπολη τους Σλάβους του Αρδάγαστου, οι οποίοι, σύμφωνα με τον A. Madgearu, ζούσαν στον ποταμό Ηλιβακία (Ialomîța, απέναντι από το Δορόστολον) και είχαν υπερβεί το σύνορο του Δούναβη στο Δορόστολον ή την Καρσό (Carsium).⁴⁴ Ο ίδιος ερευνητής επισημαίνει ότι οι σλαβικές επιθέσεις στα Βαλκάνια μεταξύ 576 και 586 προκάλεσαν καταστροφές και εν μέρει πληθυσμιακή ερήμωση περιοχών του Δούναβη, όπως τεκμαίρεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Τα βυζαντινά οχυρά που υπέκυψαν στις σλαβικές επιθέσεις ήταν η σημ. Slatinska reka στην περιοχή των Σιδηρών Πυλών (575/76), η Ισκός/Oescus (586), η Σουκιδάβα/Sucidava (586), η Άλμυρις/Halmyris (577/78), η Αξιόπολη (θησαυρός με νομίσματα του Τιβέριου), η Καπιδάβα (διακοπή κυκλοφορίας νομισμάτων μεταξύ 578 και 587/88) η Τροσμίς/Troesmis (περ. 577/78) και η Βερόη (περ. 575/76). Ο A. Madgearu χρονολογεί την πρώτη περίοδο της καταστροφής του *limes* στον Δούναβη μεταξύ 576 και 586 και θεωρεί ότι οι σημαντικότερες καταστροφές έγιναν στο δυτικό τμήμα του. Σύμφωνα με τον M. Vasić επίσης,

41. Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία* XLV-XLIX, σ. 260. Pohl, *Awaren*, σ. 79-81· Madgearu, *Downfall*, σ. 318.

42. Σιμοκάττης, *Ιστορία* I, 4.6-6.6, σ. 47-52. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 148· Pohl, *Awaren*, σ. 81-82· Madgearu, *Scythia*, σ. 43· Curta, *Slavs*, σ. 96.

43. Σιμοκάττης, *Ιστορία* I, 8, σ. 53-55 (8.10, σ. 54-55): οί δ' ἀμφὶ τὸν Χαγάνον τῶν τε Σκυθῶν καὶ Μυσῶν τοὺς περιοίκους ἐλυμήναντο πάντας εἰλὸν τε πόλεις πολλὰς, τὴν τε Ῥατηρίαν καὶ Βονώνειαν καὶ Ἄκνυς καὶ Δορόστολον καὶ Ζαλδαπά καὶ τὰ Πανασσὰ καὶ Μαρκιανούπολιν καὶ Τρόπαιον. Avenarius, *Europa*, σ. 96 (584)· Velkov, *Donaulimes*, σ. 161 (586)· Πατούρα, *Βόρειες επαρχίες*, σ. 345· Pohl, *Awaren*, σ. 84-85· Madgearu, *Skythia*, σ. 43· Ch. Dimitrov, *Die Awareneinfälle in die Provinz Scythia Minor (584-626 n. Chr.)*, στο *Miscellanea Bulgarica* 11, σ. 26-27· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 86-87· Ivanišević, *Trésors balkaniques*, σ. 81-82 (νομισματικοί θησαυροί σε Σκυθία, Δεύτερη Μυσία και Παρόχθια Δακία).

44. Σιμοκάττης, *Ιστορία* I, 7, σ. 52-53· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 254. Comşa, *Betrachtungen*, σ. 75, η οποία θεωρεί τον Ialomîța ως όριο εξουσίας μεταξύ των φυλάρχων Αρδάγαστου και Μουσώκιου. Avenarius, *Europa*, σ. 94-95 (584)· Pohl, *Awaren*, σ. 82-84· Madgearu, *Scythia*, σ. 42-43, 48· του ίδιου, *Downfall*, σ. 318 (586)· Curta, *Slavs*, σ. 95-96.

οι οχυρώσεις στο σύνορο της Πρώτης Μυσίας ερημώθηκαν από την αβαρική επίθεση του 584.⁴⁵ Από την άλλη πλευρά, οι εισβολές που ακολούθησαν την πτώση του Σιρμίου δεν έπληξαν ιδιαίτερα τη Μικρά Σκυθία. Καταστροφές παρατηρούνται με βεβαιότητα μόνο στο Τρόπαιον (587/88) και πιθανόν στη Σουκιδάβα, ενώ δεν υπάρχουν παρόμοιες ενδείξεις για τις παράκτιες πόλεις.⁴⁶

Ο Μαυρίκιος, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις αβαρικές επιθέσεις, ανέθεσε στον στρατηγό Κομεντίολο την ηγεσία των στρατευμάτων στα Βαλκάνια. Την άνοιξη του 586, ο ταξίαρχος Κάστος επιτέθηκε με επιτυχία σε ένα τμήμα Αβάρων κοντά στα Ζαλδαπά, ενώ ο ταξίαρχος Μαρτίνος παρέσυρε σε ενέδρα και νίκησε τον κύριο όγκο των Αβάρων κοντά στην Τόμιν. Στη συνέχεια οι Βυζαντινοί αποσύρθηκαν προς τα νότια και οι Άβαροι πέτυχαν διαδοχικές νίκες στον ποταμό Πάνυσο και στη Μεσημβρία, συλλαμβάνοντας αιχμαλώτους τους ταξίαρχους Κάστο και Ανσιμούθ αντίστοιχα.⁴⁷ Κατάφεραν επίσης να αλώσουν μία ακόμη πόλη στον Δούναβη, την Αππιάρεια, με τη βοήθεια πολεμικών μηχανών. Σύμφωνα με τον Σιμοκάττη, οι Άβαροι γνώρισαν τον τρόπο κατασκευής τους από τον βυζαντινό αιχμάλωτο Βουσά.⁴⁸ Οι πολεμικές μηχανές διευκόλυναν τους Αβάρους να κυριεύσουν και άλλες πόλεις, οι οποίες όμως δεν κατονομάζονται από τον Σιμοκάττη. Οι συγκρούσεις του 586 στη Βαλκανική ολοκληρώθηκαν με την αποτυχία των Αβάρων να κυριεύσουν τις θρακικές πόλεις Διοκλητιανούπολη, Φιλιπούπολη και Αδριανούπολη.⁴⁹

Η δραστηριότητα των Αβάρων στα Βαλκάνια είναι άγνωστη για το διάστημα μεταξύ 586 και 591, καθώς δεν υπάρχουν κάποιες πληροφορίες για αυτούς στο έργο του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη. Ο βυζαντινοαβαρικός ανταγωνισμός στα Βαλκάνια έφθασε στο αποκορύφωμά του κατά τη δεύτερη περίοδο της βασιλείας του Μαυρικίου (592-602), όταν ο βυζαντινός αυτοκράτορας επιχείρησε να διασφαλίσει το σύνορο του Δούναβη και να απωθήσει τους Αβάρους και τους Σλάβους βόρεια του ποταμού. Η δεκαετής αντεπίθεση του Βυζαντίου στα Βαλκάνια παρουσιάζει αρκετά προβλήματα

45. Madgearu, *Downfall*, σ. 317-319· Vasić, *Mésie Première*, σ. 52.

46. Scorpán, *Limes Scythiae*, σ. 127-128· Poulter, *Scythia Minor*, σ. 200· Dimitrov, *Awareneinfälle*, σ. 28, ο οποίος θεωρεί πιθανή την καταστροφή των οχυρών Πάλματις, Άδινα και Τιλικίων· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 34.

47. Σιμοκάττης, *Ιστορία* II, 10.9-12.9, σ. 90-94. Pohl, *Awaren*, σ. 85-86· Σοφία Πατούρα, *Οι αιχμάλωτοι ως παράγοντες επικοινωνίας και πληροφόρησης* (4ος-10ος αι.), Αθήνα 1994, σ. 113-114· Madgearu, *Scythia*, σ. 44· Dimitrov, *Awareneinfälle*, σ. 27.

48. Σιμοκάττης, *Ιστορία* II, 15.13-16.11, σ. 101-103· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 258-259. S. Vryonis, *The Evolution of Slavic Society and the Slavic Invasions in Greece. The First Major Attack on Thessaloniki, A. D. 597*, *Hesperia* 50 (1981), σ. 388· Velkov, *Donaulimes*, σ. 162 (587)· Pohl, *Awaren*, σ. 87-88, 173 (585)· Πατούρα, *Αιχμάλωτοι*, σ. 62· G. Kardaras, *The Episode of Bousas (586/7) and the Use of Siege Engines by the Avars*, *Bsl* 63 (2005), σ. 53-65.

49. Σιμοκάττης, *Ιστορία* II, 16. 11-17. 13, σ. 103-105· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 259. Avenarius, *Europa*, σ. 96 (585)· Pohl, *Awaren*, σ. 88-89.

ως προς τη χρονολόγηση των εκστρατειών. Πιθανότερη απαρχή τους θα πρέπει να θεωρηθεί η άνοιξη του 592,⁵⁰ ενώ το θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων ήταν ως επί το πλείστον η βυζαντινή μεθόριος του Κάτω Δούναβη.

Ο βυζαντινός στρατός είχε συγκεντρωθεί στην Αγγιάλο υπό τον στρατηγό Πρίσκο όταν ο χαγάνος των Αβάρων διέταξε υποτελή σλαβικά φύλα να διαπεραιωθούν νότια του Δούναβη⁵¹ ενώ ταυτόχρονα επεδίωξε την αύξηση του ετήσιου φόρου. Παρά την πτώση αρκετών παραδουνάβιων οχυρών από τις αβαρικές επιθέσεις το 584 και το 585, οι Βυζαντινοί φαίνεται ότι είχαν αποκαταστήσει τον έλεγχο κατά μήκος του ποταμού. Τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ανακατασκευές σε παρόχθια οχυρά μεταξύ 586 και 592 (Slatinska reka, Άκνυς). Την ίδια εποχή επίσης χρονολογείται ένα μικρό οχυρό στην Καπιδάβα, με το οποίο μπορεί να συνδεθεί η επανακυκλοφορία νομισμάτων στην πόλη το 588. Ευρύτερα, το 586/87 παρατηρείται εκ νέου κυκλοφορία νομισμάτων στο σύνορο του Δούναβη, ιδιαίτερα στη Μικρά Σκυθία.⁵² Η επίθεση των Σλάβων το 592 είχε ως κύριο στόχο τη Σιγγηδόνα, την οποία οι Βυζαντινοί υπεράσπισαν επιτυχώς και κατάφεραν να καταστρέψουν τον σλαβικό στόλο στον Σάβο. Ο χαγάνος απέσυρε τους Σλάβους από την πολιορκία της Σιγγηδόνας λαμβάνοντας ως αντάλλαγμα 2.000 χρυσά νομίσματα, ένα επίχρυσο τραπέζι και μία εσθήτη.⁵³ Οι ίδιοι οι Άβαροι όμως, αφού πέρασαν τον Σάβο, προήλασαν μέχρι την οροσειρά του Αίμου και από εκεί ως τα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης, όπου νίκησαν τον βυζαντινό στρατό. Τη δύσκολη κατάσταση των Βυζαντινών έσωσε μία παραπλανητική επιστολή του Μαυρικίου, σύμφωνα με την οποία ο αυτοκράτορας διέταξε τον Πρίσκο να επιτεθεί στην Παννονία. Το τέχνασμα αυτό ανάγκασε τον χαγάνο να αποχωρήσει, αφού αποκόμισε λίγα δώρα και μικρή ποσότητα χρυσού. Πιθανότατα οι δύο πλευρές συνήψαν μία νέα συνθήκη, για την οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες για κάποια μεταβολή στο ύψος του ετήσιου φόρου.⁵⁴

Μετά την αποχώρηση του χαγάνου, ακολούθησε περίοδος ειρήνης στις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Αβάρους ως το 595. Ο Μαυρίκιος εκμεταλλεύθηκε αυτό το γεγονός προκειμένου να επιτεθεί στα σλαβικά φύλα του Κάτω Δούναβη. Την άνοιξη του 593, κι ενώ ο Πρίσκος βρισκόταν με τον στρατό του στο Δορόστολον, δέχτηκε πρεσβεία των Αβάρων υπό τον Κοχ, ο οποίος επιθυμούσε να πληροφορηθεί τους λόγους της βυζαντι-

50. Βλ. σχετικά, Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 149-182· Madgearu, *Downfall*, σ. 320-321· Pohl, *Awaren*, σ. 129, 131.

51. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VI, 3.9, σ. 226: *καὶ οὖν ὁ Χαγάνος τοῖς Σκλαυηνοῖς προστάττει ἀκατίων πλήθη τεκταίνεσθαι, ὅπως πρὸς διάβασιν σχοίη τὸν Ἰστρον πειθήνιον.*

52. Madgearu, *Downfall*, σ. 320.

53. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VI, 4.1-4, σ. 226. Avenarius, *Europa*, σ. 103 (596)· Pohl, *Awaren*, σ. 133.

54. Για την αβαρική επίθεση, βλ. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VI, 4.4 - 5.16, σ. 226-230· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 269-270. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 162· Avenarius, *Europa*, σ. 103-104 (596)· Pohl, *Awaren*, σ. 133-135· Madgearu, *Scythia*, σ. 47-48 (593).

νής εκστρατείας.⁵⁵ Ο Πρίσκος, αφού διαβεβαίωσε τον Κοχ ότι ο στόχος του δεν ήταν οι Άβαροι, καθώς είχε ως αποστολή την υπεράσπιση του βυζαντινού συνόρου από τους Σλάβους, πέρασε τον Δούναβη και επιτέθηκε εναντίον των φυλάρχων Αρδάγαστου και Μουσώκιου. Αν και πέτυχε διαδοχικές νίκες σε βάρος των Σλάβων, αντιμετώπισε την έντονη αντίδραση των στρατιωτών εξαιτίας της εντολής του Μαυρικού να παραχειμάσει ο στρατός βόρεια του Δούναβη και διέκοψε τις επιχειρήσεις.⁵⁶ Την επόμενη χρονιά (594) ο Πρίσκος δέχτηκε ξανά αβαρική πρεσβεία, την οποία δεν κατόρθωσε να πείσει για τις προθέσεις του. Ο χαγάνος ανέλαβε τότε την πρωτοβουλία των κινήσεων και διέταξε υποτελή του σλαβικά φύλα να διαπεραιωθούν νότια του Δούναβη.⁵⁷

Θέλοντας να αποτρέψει το ενδεχόμενο νέων συγκρούσεων, ο Πρίσκος έστειλε πρεσβεία στους Αβάρους. Ο χαγάνος, δείχνοντας διάθεση συμβιβασμού, ζήτησε από τους Βυζαντινούς μέρος από τη λεία που αποκόμισαν κατά τις επιχειρήσεις εναντίον των Σλάβων με πρόσχημα ότι διεξήγαγαν πόλεμο σε εδάφη της αβαρικής δικαιοδοσίας και εναντίον υπηκόων του χαγάνου. Στην πραγματικότητα, επρόκειτο για ανοικτή αμφισβήτηση της βυζαντινής κυριαρχίας στον Δούναβη. Πιθανόν χωρίς να εξετάσει προσεκτικά τις αβαρικές αξιώσεις, ο Πρίσκος αποδέχτηκε τη διανομή της λείας με τον χαγάνο. Η απόφαση του Πρίσκου αποτέλεσε μία διπλωματική επιτυχία για τους Αβάρους, αφού με την παράδοση μέρους της λείας οι Βυζαντινοί αναγνώριζαν έμμεσα τον σλαβικό χώρο βόρεια του Δούναβη ως αβαρική σφαίρα επιρροής. Με τον τρόπο αυτό αναιρούνταν και οι προηγούμενες διαβεβαιώσεις του Πρίσκου στον Κοχ ότι η βυζαντινή εκστρατεία εναντίον των Σλάβων δεν έβλαπτε τα αβαρικά συμφέροντα. Ακόμη, σε ενδεχόμενη επανάληψη των βυζαντινών επιχειρήσεων, ο χαγάνος θα μπορούσε να επικαλεστεί την ικανοποίηση του αιτήματός του από τον Πρίσκο και να προβάλλει εκ νέου τις ίδιες αξιώσεις ως νόμιμος επικυρίαρχος των σλαβικών πληθυσμών βόρεια του Δούναβη.⁵⁸

Ο Μαυρικός ανέθεσε νέα εκστρατεία εναντίον των Σλάβων το 594 στον στρατηγό Πέτρο, ο οποίος αντικατέστησε τον Πρίσκο. Οι Βυζαντινοί ακολούθησαν τον δρόμο Οδησσού-Μεσημβρίας και συνάντησαν σλαβικά τμήματα που είχαν λεηλατήσει τα Ζαλδαπά, τη Σκόπιν, μεταξύ Οδησσού και Δορόστολου, και την Άκυ. Η επίθεση των

55. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VI, 6.2-12, σ. 230-232· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 270. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 163· Avenarius, *Europa*, σ. 104 (597)· Velkov, *Donaulimes*, σ. 162 (594)· Pohl, *Awaren*, σ. 136· Madgearu, *Scythia*, σ. 48 (594).

56. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VI, 6.13-10.3, σ. 232-239· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 270-272. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 163-164· Comşa, *Betrachtungen*, σ. 73· Avenarius, *Europa*, σ. 104-105 (596/97)· Pohl, *Awaren*, σ. 136-138· Madgearu, *Downfall*, σ. 322 (594)· Curta, *Slavs*, σ. 100-103.

57. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VI, 11.4-6, σ. 242 (11.5): ... τὰ δὲ τῶν Σκλαβηνῶν πλήθη προστάττειν διαπεραιοῦσθαι τὸν Ἰστρον.

58. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VI, 11.7-20, σ. 242-245 (11.17, σ. 244-245): ἀγέραςτος τῆς λείας μὴ μενέτω Χαγάνος. ἐπὶ τῆς ἐμῆς γῆς ἐπιβέβηκεν, περὶ τοὺς ἐμοὺς ὑπηκόους ἐξήμαρτεν. ἔστω τὰ τῆς εὐπραγίας κοινά. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 273-274. Pohl, *Awaren*, σ. 139-140· Curta, *Slavs*, σ. 103.

Βυζαντινών ήταν επιτυχής, την επομένη όμως ο Πέτρος τραυματίστηκε στη διάρκεια ενός κυνηγιού. Ο Μαυρίκιος ζήτησε από τον Πέτρο τη συνέχεια των επιχειρήσεων αλλά και την αποτελεσματική προστασία της Θράκης, καθώς είχε πληροφορίες για επικείμενη σλαβική επίθεση στην Κωνσταντινούπολη.⁵⁹ Ο Πέτρος κατευθύνθηκε προς βορρά και περνώντας από την Πίστο, τα Ζαλδαπά και την Ιατρό έφθασε στην πόλη Νόβες (Novae) του Δούναβη, όπου γιόρτασε με τους κατοίκους τη γιορτή του μάρτυρα Λούππου. Στη συνέχεια, τον Αύγουστο του 594, πήγε στην πόλη Άσημο. Η παραμονή του Πέτρου στην Άσημο υπήρξε επεισοδιακή, καθώς ήλθε σε προστριβές με τους κατοίκους και τον τοπικό επίσκοπο όταν θέλησε να πάρει μαζί του τη φρουρά της πόλης. Τελικά αναγκάστηκε να αποχωρήσει υπό τις έντονες αντιδράσεις των κατοίκων.⁶⁰

Τον Σεπτέμβριο του 594 η ειρήνη ανάμεσα στους Βυζαντινούς και τους Αβάρους κινδύνευσε εξαιτίας της σύγκρουσης στη νότια όχθη του Κάτω Δούναβη ενός βυζαντινού αποσπάσματος με βουλγαρικά στρατεύματα που ανήκαν στον αβαρικό στρατό. Οι Άβαροι θεώρησαν υπαίτιους για το επεισόδιο τους Βυζαντινούς και διαμαρτυρήθηκαν στον Πέτρο. Ο βυζαντινός στρατηγός ισχυρίστηκε ότι δεν γνώριζε τίποτε για το συμβάν και κατέβαλε δώρα και ένα χρηματικό ποσό στους Αβάρους για να κατευνάσει τις αντιδράσεις τους.⁶¹ Έχοντας αντιπαρέλθει αυτή την προσωρινή κρίση, ο Πέτρος συνέχισε την εκστρατεία του και κατευθύνθηκε εναντίον του Σλάβου φυλάρχου Πειράγαστου. Αν και ο Πειράγαστος έπεσε στη μάχη κατά την πρώτη σύγκρουση των δύο πλευρών, ο βυζαντινός στρατός αναγκάστηκε να υποχωρήσει μετά την ήττα του στον ποταμό Ηλιβακία, γεγονός που οδήγησε στην επιστροφή του Πρίσκου στη θέση του στρατηγού της Ευρώπης.⁶²

Την άνοιξη του 595 ο Πρίσκος πέρασε στη βόρεια όχθη του Δούναβη και έφθασε στις Άνω Νόβες. Οι προφάσεις του Πρίσκου ότι η περιοχή ήταν πλούσια σε νερό και κατάλληλη για κτηνική δεν έπεισαν τον χαγάνο, ο οποίος θεώρησε ότι οι Βυζαντινοί παραβίαζαν τη μεταξύ τους συνθήκη καθώς είχαν εισέλθει σε περιοχή που δεν τους ανήκε. Ο Πρίσκος υποστήριξε τα δικαιώματα της Αυτοκρατορίας στην περιοχή και

59. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VII, 1.1-2.15, σ. 245-249· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 273-274. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 164-167· Avenarius, *Europa*, σ. 106 (598)· Velkov, *Donaulimes*, σ. 162 (596)· Pohl, *Awaren*, σ. 141-142· Madgearu, *Scythia*, σ. 47, 49 (595)· Curta, *Slavs*, σ. 103.

60. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VII, 2.16-3.10, σ. 249-251· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 274-275. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 167· Velkov, *Donaulimes*, σ. 162· Pohl, *Awaren*, σ. 141-142· Madgearu, *Downfall*, σ. 319, ο οποίος θεωρεί πως πρόκειται για τον επίσκοπο της Ισκού που είχε καταφύγει στην Άσημο. Dimitrov, *Awareneinfälle*, σ. 28-29· Curta, *Slavs*, σ. 104.

61. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VII, 4.1-7, σ. 251-252· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 275. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 167· Velkov, *Donaulimes*, σ. 162· Pohl, *Awaren*, σ. 142, 228.

62. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VII, 4.8-5.10, σ. 252-254· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 275-276. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολή*, σ. 167-168· Comşa, *Betrachtungen*, σ. 74 (597)· Avenarius, *Europa*, σ. 106· Pohl, *Awaren*, σ. 143· Madgearu, *Scythia*, σ. 49 (595)· Curta, *Slavs*, σ. 104-105.

υπενθύμισε στους Αβάρους ότι ήταν φυγάδες από την κυριαρχία των Τούρκων.⁶³ Δέκα ημέρες αργότερα, βυζαντινοί αγγελιαφόροι ανήγγειλαν στον Πρίσκο ότι οι Άβαροι είχαν εισέλθει στη Σιγγηδόνα, κατέστρεψαν τα τείχη της και επιχειρούσαν να μεταφέρουν τον πληθυσμό της. Ο Πρίσκος κινήθηκε προς τη Σιγγηδόνα και στις νέες διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν ο χαγάνος επανέλαβε ότι οι Βυζαντινοί δεν είχαν κανένα δικαίωμα στον χώρο του Δούναβη. Οι Βυζαντινοί επιτέθηκαν στη Σιγγηδόνα, εκδίωξαν τους Αβάρους και απέτρεψαν τη μεταφορά του πληθυσμού της, ενώ μετά τη νίκη τους αποκατέστησαν τις οχυρώσεις της πόλης.⁶⁴

Μετά την απώλεια της Σιγγηδόνας, ο χαγάνος ανακοίνωσε στον Πρίσκο το τέλος της συνθήκης και στράφηκε προς τη Δαλματία, όπου κατέλαβε τις Βόγκεις και άλλα σαράντα βυζαντινά φρούρια. Το βυζαντινό απόσπασμα που είχε σταλεί για να παρακολουθεί τις κινήσεις τους εξόντωσε τμήμα του αβαρικού στρατού και αποκόμισε πλούσια λεία, η οποία μεταφέρθηκε στον Πρίσκο. Ο Σιμοκάττης παρέχει την πληροφορία ότι μετά την επιχείρηση των Αβάρων στη Δαλματία οι εχθροπραξίες σταμάτησαν για ενάμισυ χρόνο.⁶⁵ Σε αυτό το διάστημα οι Άβαροι στράφηκαν προς τη Δύση, όπου το 595 νίκησαν τους Βαυαρούς και το 596 επιτέθηκαν στη Θουριγγία.⁶⁶

Οι Άβαροι επανήλθαν στις παραδουνάβιες επαρχίες της Αυτοκρατορίας το φθινόπωρο του 597 και προήλασαν ως τα περικόρα της Τόμεως στη Μαύρη Θάλασσα. Ο Πρίσκος έσπευσε από τη Σιγγηδόνα σε βοήθεια της πόλης και παρέμεινε στην περιοχή της καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα. Την άνοιξη του 598 οι Βυζαντινοί και οι Άβαροι βρισκόνταν ακόμη στην περιοχή της Τόμεως, αναμένοντας ο ένας τις κινήσεις του άλλου. Οι Βυζαντινοί, καθώς η περιοχή της Μικράς Σκυθίας δεν επαρκούσε για τον ανεφοδιασμό τους, αντιμετώπιζαν πρόβλημα επισιτισμού. Την ημέρα του Πάσχα, στις 30 Μαρτίου, συνέβη ένα αξιοσημείωτο γεγονός: ο χαγάνος έστειλε τρόφιμα στους βυζαντινούς στρατιώτες ενώ ο Πρίσκος ζήτησε ανακωχή για πέντε μέρες και έστειλε ως ανταπόδοση

63. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 7.1-6, σ. 256 (4-5): ὁ δὲ Χαγάνος ἐδήλου ἐπ' ἄλλοτριάς γῆς ἐπιβαίνειν Ῥωμαίους, παρασπονδήσαι τε Πρίσκον, καὶ ἀοράτως τὴν εἰρήνην ὑπ' αὐτοῦ περισχίζεσθαι. ἔφασκε τοίνυν ὁ Πρίσκος Ῥωμαϊκὸν ὑπεῖναι τὸ ἔδαφος, ὁ δὲ βάρβαρος ὄπλοις καὶ νόμοις πολέμων Ῥωμαίους ἀποκτήσασθαι τοῦτο. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 276. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 169-170· Avenarius, *Europa*, σ. 106 (599)· Pohl, *Awaren*, σ. 144.

64. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 10.1-11.8, σ. 262-265 (10.5, σ. 263): τί ὑμῖν, ὦ Ῥωμαῖοι, καὶ τῆ γῆ τῆ ἐμῆ; τί περαιτέρω τοῦ πρόποντος πόδας ἐκτείνετε; ξένος ὁ Ἴστρος ὑμῖν, τὸ ῥόθιον τούτου πολέμιον. ὄπλοις ἐκτησάμεθα τοῦτον τῷ δόρατι τοῦτον ἐδουλωσάμεθα. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 276-277. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 170· Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 250 (596)· Avenarius, *Europa*, σ. 106· Velkov, Donaulimes, σ. 162 (598)· Pohl, *Awaren*, σ. 144-146· Madgearu, *Scythia*, σ. 50 (596).

65. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 11.9-12.9, σ. 265-266· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 277-278. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 170-171· Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 154· Pohl, *Awaren*, σ. 125, 146-147.

66. A. Kollautz, *Awaren, Langobarden und Slawen in Noricum und Istrien, Carinthia* I 155 (1965), σ. 634· Avenarius, *Europa*, σ. 117-119· Fritze, *Bedeutung*, σ. 90-91· Pohl, *Awaren*, σ. 150-152· H. Krahwinkler, *Friaul im frühmittelalter. Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts*, Βιέννη - Κολωνία - Βαϊμάρη 1992, σ. 38.

στον χαγάνο ινδικά καρυκεύματα και αρώματα.⁶⁷ Μετά την ανακωχή, οι Άβαροι κινήθηκαν εναντίον του Κομεντίου, ο οποίος είχε φθάσει στη Νικόπολη του Δούναβη για να ενισχύσει τον Πρίσκο. Οι Άβαροι καταδίωξαν τον Κομεντίου και αφού τον νίκησαν στον ποταμό Ιατρό συνέχισαν την πορεία τους νοτιότερα. Η προέλασή τους σταμάτησε όταν μετά την κατάληψη των Δριζίπερων ξέσπασε επιδημία πανώλης στον αβαρικό στρατό. Ο Μαυρίκιος προετοίμαζε την Κωνσταντινούπολη για πολιορκία και ταυτόχρονα έστειλε πρεσβεία στα Δριζίπερα όπου βρίσκονταν οι Άβαροι.⁶⁸

Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ του βυζαντινού πρέσβη Αρμάτωνα και του χαγάνου οδήγησαν στη διευθέτηση των διαφορών σχετικά με το όριο του Δούναβη. Σύμφωνα με τη συνθήκη του 598 «διομολογείται δὲ Ῥωμαίοις καὶ Ἀβάροις ὁ ἴστρος μεσίτης, κατὰ δὲ Σκλαυνητῶν ἐξουσία τὸν ποταμὸν διανήξασθαι. ἐπεντίθενται δὲ καὶ ἄλλαι εἴκοσι χιλιάδες χρυσῶν ταῖς σπονδαῖς. ἐν τούτοις δὴτα Ἀβάροις καὶ Ῥωμαίοις ὁ πόλεμος πέρας ἐλάμβανεν». Η συνθήκη αύξανε τον ετήσιο φόρο σε 120.000 χρυσά νομίσματα, καθόριζε ρητά ότι ο Δούναβης ήταν το σύνορο ανάμεσα στους δύο αντιπάλους και έδινε το δικαίωμα στους Βυζαντινούς να περνούν τον ποταμό για να καταδιώξουν τους Σλάβους όταν αυτοί επέδραμαν εναντίον της Αυτοκρατορίας. Με αυτούς τους όρους οι Βυζαντινοί αφενός αποκαθιστούσαν το σύνορο του Δούναβη και αφετέρου αποκτούσαν μεγαλύτερη ευχέρεια στις κινήσεις τους εναντίον των Σλάβων.⁶⁹

Οι εχθροπραξίες των Βυζαντινών με τους Αβάρους μεταξύ 592 και 598 θεωρούνται από τον Α. Madgearu ως η δεύτερη περίοδος της πτώσης του συνόρου στον Δούναβη, με την καταστροφή των οχυρών στις Σιδηρές Πύλες και την περιοχή του ποταμού Τιμόκ. Αν και οι Βυζαντινοί νίκησαν τους Αβάρους στη Σιγγηδόνα το 595, το αμυντικό σύστημα της Πρώτης Μυσίας και της δυτικής Παρόχθιας Δακίας (δυτικά της Ρατιαρίας) κατέρρευσε γύρω στο 595/96, ενώ το προγεφύρωμα της *Συγκίβιδα* (Sucidava, σημ. Celei) στην ανατολική Παρόχθια Δακία καταστράφηκε πιθανόν το 597/98. Όπως προκύπτει από δύο νομισματικούς θησαυρούς στην Ταλιάτα και το σημ. Bosman, που εντοπίστηκαν σε κατεστραμμένες από πυρκαγιά στρατιωτικές εγκαταστάσεις, τα νομίσματα φθάνουν μέχρι το 594/95 και το 595/96 αντίστοιχα. Στην Kantabaza παρατηρείται διακοπή των νομισματικών ευρημάτων το 592/93 και στις Άνω Νόβες το 593/94. Στη Μικρά

67. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 13.1-7, σ. 267-268· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 278. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 172-175· Avenarius, *Europa*, σ. 106 (601)· Velkov, Donaulimes, σ. 162 (599)· Πατούρα, Βόρειες επαρχίες, σ. 348-349· Pohl, *Awaren*, σ. 152· Madgearu, Scythia, σ. 50· Dimitrov, Awareneinfälle, σ. 29.

68. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 13.10-15.9, σ. 268-272· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 278-279. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 175-176· Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 253 (596)· Avenarius, *Europa*, σ. 106· Velkov, Donaulimes, σ. 162-163· Pohl, *Awaren*, σ. 153-154· Madgearu, Scythia, σ. 50.

69. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 15.9-14, σ. 272-273· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 280: καὶ τὸν ἴστρον μὴ διαβαίνειν ὁμολόγησαν. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 176-177· Avenarius, *Europa*, σ. 106-107 (601)· E. Chrysos, Die Nordgrenze des byzantinischen Reiches im 6. bis 8. Jahrhundert, στο *Symposion Tutzing*, σ. 36· Pohl, *Awaren*, σ. 154-155, 207· Curta, *Slavs*, σ. 105.

Σκυθία, η Τροσμίς και η Δινογετία (Dinogetia) πιθανότατα ερημώθηκαν από σλαβικές επιθέσεις το 593 (νομίσματα ως το 591/92). Τα νομισματικά ευρήματα επίσης δείχνουν καταστροφές και στην Ιστρία γύρω στο 593/94, ενώ το Τρόπαιον πυρπολήθηκε το 592 ή το 595.⁷⁰ Σύμφωνα με τον Vasić, ο ισχυρισμός του χαγάνου ότι «ο Ίστρος ήταν ξένος για τους Βυζαντινούς και είχε κατακτηθεί από τους Αβάρους με πόλεμο» αντικατόπτριζε ίσως την τότε πραγματικότητα στην Πρώτη Μυσία.⁷¹ Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα της επαρχίας, η Σιγγηδόνα και το Βιμινάκιο, παρέμεναν υπό βυζαντινό έλεγχο και αποτέλεσαν λίγα χρόνια αργότερα τα ορμητήρια της τελευταίας μεγάλης αντεπίθεσης των Βυζαντινών εναντίον των Αβάρων.

Σε ό,τι αφορά τη σπουδαιότητα ορισμένων πόλεων και οχυρών κατά μήκος του συνόρου του Δούναβη, τόσο για την αμυντική ικανότητα του Βυζαντίου όσο και για την οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή κατά το δεύτερο ήμισυ του ΣΤ΄ αιώνα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ονόματα που παραδίδει ο Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, όπως *πόλις*, *ἄστν*, *πόλισμα*, *πολίχνη* και *φρούριον*. Σε τρία διαφορετικά χρονικά σημεία της περιγραφής του Σιμοκάττη (584, 592, 595), η Σιγγηδόνα χαρακτηρίζεται ως *πόλις*, *ἄστν* και *πόλισμα*.⁷² Κατά την αβαρική επίθεση το καλοκαίρι του 584 οι *πόλεις* Βιμινάκιο και Αυγούστες φαίνεται ότι είχαν ανεπτυγμένο αστικό βίο.⁷³ Στην αβαρική επίθεση του 585 ως *πόλεις* ονομάζονται η Βονώνεια, η Άκνς, η Ρατιαρία και το Δορόστολον.⁷⁴ Η Αππιάρεια κατά την πολιορκία της από τους Αβάρους το 586/87 χαρακτηρίζεται ως *φρούριον*.⁷⁵ Το καλοκαίρι του 594 ο βυζαντινός στρατηγός Πέτρος πέρασε από τις *πόλεις* Ιατρό (όπως και ο Κομεντίολος την άνοιξη του 598), Θεοδώροπολη και Κουρίσκα, το *ἄστν* και *πόλισμα* Νόβες καθώς και το *φρούριον* Λατάρκιον.⁷⁶ Οι περισσότεροι χαρακτηρισμοί απαντούν για την Άσημο, η οποία περιγράφεται ως

70. Madgearu, *Downfall*, σ. 320-322· Vasić, *Mésie Première*, σ. 52-53· Curta, *Slavs*, σ. 163.

71. Βλ. παραπάνω, υποσ. 64· Vasić, *Mésie Première*, σ. 52.

72. Σιμοκάττης, *Ιστορία* I, 4.1-3, σ. 46: ... και την Σιγγηδόνα την πόλιν ἔξαπιναιίως ἄφρακτον οὐσαν ἐλάμβανε ... μεγίστη γὰρ συμπλοκὴ ἀνὰ τὰς πύλας συνεπεπτόκει τοῦ ἄστεος, Στο ίδιο, VI, 4.2-3, σ. 226: πολιορκοῦσι τὴν Σιγγηδόνα οἱ βάρβαροι, ἢ δὲ πόλις ... ἐπεὶ δὲ τὸ βάρβαρον τούτων αὐτήκοον γέγονεν, ἀπολιμπάνει τὸ πόλισμα... Στο ίδιο, VII, 11.7, σ. 264: ... τὰς ἀμάξας πρὸ τοῦ ἄστεος συστησάμενοι χαρικοῦσι τὴν πόλιν. P. Schreiner, *Städte und Wegenetz in Moesien, Dakien und Thrakien nach dem Zeugnis des Theophylaktos Simokates*, στο *Miscellanea Bulgarica* 2, σ. 60.

73. Βλ. παραπάνω, υποσ. 38· Schreiner, *Wegenetz*, σ. 62.

74. Βλ. παραπάνω, υποσ. 43· Schreiner, *Wegenetz*, σ. 62.

75. Σιμοκάττης, *Ιστορία* II, 15.13, σ. 101: ... τό τε φρούριον τὴν Αππιάρειαν ἐχειρώσατο. Schreiner, *Wegenetz*, σ. 62.

76. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 2.16-19, σ. 249: δευτέρα δὲ ἡμέρα, καὶ πρὸς τὴν Ἰατρὸν τὴν πόλιν φοιτᾶ, καὶ δῆτα τὸ Λαταρκίου φρούριον παραμείψας εἰς Νόβας στρατοπεδεύεται. οἱ τοίνυν ἐγχώριοι ἀκηκοότες τὸν στρατηγὸν ἐλευσόμενον τοῦ ἄστεος ἐξεχώρησαν ... ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἡμέρας δύο ἀνὰ τὸ πόλισμα γεγωνὸς ἀπαίρει ἐντεῦθεν καὶ ἐπὶ τὴν Θεοδώρου πόλιν τάφρον ἐχάραξεν, ὑπὸ πρῶτην δὲ ἔω ἐν τῇ λεγομένη Κουρίσκα φοιτᾶ. Στο ίδιο, VII, 13.9, σ. 268: ἑβδομαίος δὲ εἰς Ἰατρὸν ἀφικνεῖται τὴν πόλιν. Schreiner, *Wegenetz*, σ. 62.

πόλις, ἄστν, πόλισμα και πολίχνη κατά την παραπάνω πορεία του Πέτρου και ως φρούριον το 602, πριν την εξέγερση του Φωκά.⁷⁷

Η τελευταία φάση της βυζαντινής αντεπίθεσης για τη διασφάλιση της μεθορίου του Δούναβη πραγματοποιήθηκε μεταξύ 599 και 602. Αν και με τη συνθήκη του 598 οι Βυζαντινοί αναγνωρίζονταν ως κύριοι της νότιας όχθης του ποταμού, και κατ' επέκταση όλων των παραδουνάβιων οχυρών, πρόθεση του Μαυρικίου ήταν να επιφέρει ένα ισχυρό πλήγμα στους Αβάρους, αφενός για να τους αποτρέψει από νέες επιθέσεις και αφετέρου για να μειώσει ή και να εξαλείψει τον βαρύ ετήσιο φόρο που τους κατέβαλε. Θεωρώντας ίσως ότι ο αβαρικός στρατός είχε εξασθενήσει σημαντικά μετά την επιδημία στα Δριζίπερα, αποφάσισε να παραβιάσει τη συνθήκη με τους Αβάρους και το καλοκαίρι του 599 διέταξε τον Πρίσκο, που βρισκόταν στη Σιγγηδόνα, να κινηθεί εναντίον τους. Ο Πρίσκος κατευθύνθηκε προς το Βιμινάκιο και οι Άβαροι προσπάθησαν να τον εμποδίσουν να περάσει τον Δούναβη. Ο Πρίσκος απέκρουσε την πρώτη μεγάλη επίθεση των Αβάρων βόρεια του Βιμινάκιου και στη συνέχεια τους απέκλεισε σε ελώδεις περιοχές, όπου κατέστρεψε μεγάλο τμήμα του στρατού τους. Ο χαγάνος υποχώρησε προς τα βόρεια και οι Βυζαντινοί εισήλθαν στην περιοχή του Κάτω Τισσού, κοντά στο κέντρο του αβαρικού χαγανάτου, όπου πέτυχαν μία ακόμη νίκη εναντίον των Αβάρων.⁷⁸ Οι συγκρούσεις των δύο πλευρών συνεχίστηκαν στον Κάτω Τισσό, όπου οι Βυζαντινοί, παρά τις επιτυχίες τους, δεν επέφεραν αποφασιστικό πλήγμα στους Αβάρους ώστε να συνάψουν μαζί τους μία νέα ευνοϊκότερη συνθήκη.⁷⁹

Με την έλευση του χειμώνα του 599/600 ο Πρίσκος υποχώρησε νότια του Δούναβη ενώ ο στρατηγός Κομεντίολος, που δεν συμμετείχε στις επιχειρήσεις και παρέμενε στο Βιμινάκιο, επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη την άνοιξη του 600. Η υποχώρηση του Πρίσκου επέφερε μία προσωρινή ανάπαυλα για ένδεκα μήνες (Σεπτέμβριος 600-Αύγουστος 601).⁸⁰ Τον Σεπτέμβριο του 601 ο Πέτρος, που είχε αντικαταστήσει ξανά

77. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VII, 3, σ. 249-251: *τρίτη δὲ ἡμέρα, καὶ ἐν Ἀσήμῳ τῇ πόλει τὰς ἐπαύλεις ποιεῖται. ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦ ἄστεος ἐμεμαθήκεσαν προσδόκιμον ὄντα τὸν στρατηγόν, ... ἐν τῷ πολίσματι τοῦτῳ ἀπὸ πρεσβυτέρων χρόνων ... τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ πολέμαρχος ἔνστασιν ποιησάμενος ἀφαιρεῖσθαι τῆς πολίχνης τοὺς συντεταγμένους ἐπὶ τῇ ταύτης φρουρᾷ κατηπεῖγετο...* Στο ίδιο, VIII, 6.7, σ. 294: *καὶ τὰ Ἄσημα παραμείψαντες (φρούριον δὲ τοῦτο)...* Schreiner, Wegenez, σ. 62.

78. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VIII, 1.9-3.10, σ. 284-288· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 280-282. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 177-179· Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 254 (600)· Avenarius, *Europa*, σ. 108 (601)· Velkov, *Donaulimes*, σ. 163 (601)· Pohl, *Awaren*, σ. 156-157.

79. Για την εξέλιξη των συγκρούσεων στον Κάτω Τισσό, βλ. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VIII, 3.11-4.2, σ. 288-289· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 282. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 179· Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 255· Avenarius, *Europa*, σ. 108· Thérèse Olajos, *Quelques remarques sur les événements des dernières années de la guerre byzantine sous l'empereur Maurice*, στο *Eirene Conference*, σ. 162· Pohl, *Awaren*, σ. 157-158.

80. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VIII, 4.3-9, σ. 289-290· Θεοφάνης, σ. 282-283. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 179-180· Avenarius, *Europa*, σ. 108· Velkov, *Donaulimes*, σ. 163· Olajos, *Guerre byzantine*, σ. 162· Schreiner, Wegenez, σ. 67-68· Pohl, *Awaren*, σ. 158-159.

τον Πρίσκο, βρισκόταν στο Παλάστολον του Δούναβη όταν πληροφορήθηκε ότι οι Άβαροι, με επικεφαλής τον Αψίχ, είχαν συγκεντρώσει τον στρατό τους στις Σιδηρές Πύλες, ανατολικά της Σιγγηδόνας. Ο Πέτρος ήλθε σε διαπραγματεύσεις με τον Αψίχ και ζήτησε από τους Αβάρους να εγκαταλείψουν τα περάσματα των Σιδηρών Πυλών. Αν και δεν επήλθε κάποια συμφωνία μεταξύ τους, ο Πέτρος επέστρεψε στη Θράκη ενώ ο αβαρικός στρατός κατευθύνθηκε στα Κωνσταντίολα.⁸¹

Η τελευταία φάση των βυζαντινοαβαρικών συγκρούσεων στον Δούναβη την εποχή του Μαυρικίου ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 602. Ο Μαυρίκιος, αν και πληροφορήθηκε ότι οι Άβαροι προετοίμαζαν επίθεση εναντίον των Βυζαντινών, δεν διέθεσε τις δυνάμεις του προς αυτή την κατεύθυνση αλλά διέταξε τον Πέτρο να επιτεθεί εναντίον των Σλάβων. Ο Πέτρος έστειλε βόρεια του Δούναβη τον στρατηγό Γουδούη με σκοπό να διεξαγάγει εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη σλαβική ενδοχώρα. Από την άλλη πλευρά, οι Άβαροι δεν εξαπέλυσαν καμία επίθεση στα βυζαντινά εδάφη αλλά κινήθηκαν εναντίον των Αντών, συμμάχων του Βυζαντίου. Ο Αψίχ πιθανότατα υπέταξε τους Άντες, οι οποίοι αναφέρονται στις πηγές για τελευταία φορά το 602.⁸² Τον Νοέμβριο του 602, η εντολή του Μαυρικίου για επίθεση εναντίον των Σλάβων βόρεια του Δούναβη οδήγησε σε απρόσμενες και ραγδαίες εξελίξεις, καθώς ο στρατός στασίασε. Οι προσπάθειες του Μαυρικίου και των στρατηγών του να επιβληθούν στο στράτευμα δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα και ο στρατός ανακήρυξε ως αυτοκράτορα τον εκατόνταρχο Φωκά. Η εξέλιξη αυτή σήμαινε ταυτόχρονα το τέλος της δεκαετούς εκστρατείας των Βυζαντινών στα Βαλκάνια, αφού ο Φωκάς δεν ανέλαβε νέες επιχειρήσεις εναντίον των Αβάρων και των Σλάβων.⁸³

Η ανατροπή του Μαυρικίου θεωρείται ως το χρονικό σημείο της κατάρρευσης του βυζαντινού αμυντικού συστήματος στον Δούναβη, με αποτέλεσμα οι Άβαροι και οι Σλάβοι να εισέρχονται δίχως να αντιμετωπίζουν αντίσταση στις βαλκανικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας.⁸⁴ Η «παραδοσιακή» θέση υπέρ της άμεσης κατάρρευσης του συνόρου του Δούναβη το 602 έχει αναθεωρηθεί από αρκετούς ερευνητές τις δύο τελευταίες δεκαετίες, και επικρατεί πλέον η άποψη ότι η κατάρρευσή του υπήρξε σταδιακή. Ως επιχείρημα για αυτή τη νέα θεώρηση προβάλλεται, εκτός από τα αρχαιολογικά ευρήματα που θα παρατεθούν στη συνέχεια, η αρνητική εικόνα του Φωκά στις βυζαντινές

81. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VIII, 5.5-7, σ. 292· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 284. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 180· Avenarius, *Europa*, σ. 108· Pohl, *Awaren*, σ. 160, 187.

82. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VIII, 5.8-13, σ. 292-293· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 284. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 181· Avenarius, *Europa*, σ. 109· Fritze, *Bedeutung*, σ. 73· Olajos, *Guerre byzantine*, σ. 163· Pohl, *Awaren*, σ. 160-161· Curta, *Slavs*, σ. 105.

83. Σιμοκάττης, *Ιστορία* VIII, 6.2-7.7, σ. 293-296· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 286. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 182· Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 255· Avenarius, *Europa*, σ. 109· Pohl, *Awaren*, σ. 161· Madgearu, *Scythia*, σ. 51-52· Curta, *Slavs*, σ. 105-106.

84. Comşa, *Betrachtungen*, σ. 79, 81· Pohl, *Awaren*, σ. 237· Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Σλαβικές εγκαταστάσεις στη Μεσαιωνική Ελλάδα. Γενική Επισκόπηση, στο *Βυζάντιο και Σλάβοι*, σ. 73.

πηγές, σε αντίθεση με τον διάδοχό του Ηράκλειο. Κατ' επέκταση, οι πραγματικές συνέπειες της εξέγερσης του Φωκά για τις επαρχίες του Δούναβη επανεξετάζονται υπό το πρίσμα μίας αντικειμενικότερης προσέγγισης των γεγονότων μεταξύ 602 και 610.⁸⁵ Από την άλλη όμως, δεν θα πρέπει να υπερεκτιμάται η δυνατότητα στρατιωτικής παρουσίας των Βυζαντινών στο σύνορο του Δούναβη. Ο F. Curta, επικαλούμενος ένα απόσπασμα από την *Αρμενική Ιστορία* του Σεβαίου, υποστήριξε ότι μετά την ανατροπή του Μαυρικίου ο στρατός επέστρεψε στον Δούναβη και παρέμεινε εκεί μέχρι το 620, όταν ο Ηράκλειος μετέφερε όλες τις βυζαντινές δυνάμεις για τον πόλεμο εναντίον των Περσών: «Το δέκατο τέταρτο έτος της βασιλείας του Χοσρόη, το εικοστό της βασιλείας του Μαυρικίου, ο ελληνικός στρατός στην περιοχή της Θράκης εξεγέρθηκε εναντίον του αυτοκράτορα και αναγόρευσε ως βασιλιά κάποιον που ονομαζόταν Φωκάς. Από κοινού, βάδισαν προς την Κωνσταντινούπολη, δολοφόνησαν τον Μαυρίκιο και τους γιούς του, και εγκατέστησαν τον Φωκά στον θρόνο. Στη συνέχεια επέστρεψαν στις περιοχές της Θράκης εναντίον του εχθρού».⁸⁶

Η κατάρρευση του βυζαντινού συνόρου στον Δούναβη και η απόσυρση των βυζαντινών δυνάμεων από τα Βαλκάνια συνδέεται από τον ίδιο ερευνητή με τη διάλυση του δικτύου διανομής και τη διακοπή του ανεφοδιασμού των αστικών κέντρων και των οχυρών από την κεντρική διοίκηση. Σύμφωνα με τις επισημάνσεις του F. Curta, το σύστημα ανεφοδιασμού του στρατού τον ΣΤ΄ αιώνα (anpona) εξακολουθούσε να είναι εξαρτημένο από την κεντρική διοίκηση, καθώς, παρά τα μέτρα που είχαν ληφθεί από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, η Μικρά Σκυθία και η Κάτω Μυσία δεν μπορούσαν να συντηρήσουν τα στρατεύματα. Για την ενίσχυση των θέσεών του ως προς τα προβλήματα ανεφοδιασμού επικαλείται αφενός ένα απόσπασμα από το *Στρατηγικόν* του Μαυρικίου, όπου συστήνεται, κατά την εκστρατεία σε σλαβικές περιοχές βόρεια του Δούναβη, να μην καταστρέφονται τα εφόδια αλλά να φορτώνονται σε υποζύγια και να μεταφέρονται στα βυζαντινά εδάφη,⁸⁷ και αφετέρου τις δύο στάσεις του βυζαντινού στρατού στο σύνορο του Δούναβη εις βάρος του Μαυρικίου (594, 602) εξαιτίας των κακών συνθηκών διαβίωσης και της περικοπής στους μισθούς των στρατιωτών που επεδί-

85. Βλ. Madgearu, *Downfall*, σ. 315-316, 322-324, σύμφωνα με τον οποίο (σ. 324) η πτώση του δουναβικού *limes* είχε τέσσερις φάσεις: 576-586, 593-598, 602-604 και 614-626. Curta, *Slavs*, σ. 106· του ίδιου, *Peasants*, σ. 212· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 231.

86. Σεβαίος, *Αρμενική Ιστορία* I, 31 (*The Armenian History attributed to Sebeos*, τόμ. I-II), αγγλ. μτφρ. R. W. Thomson, ιστορ. σχολ. J. Howard-Johnston, Λίβερπουλ, 1999. σ. 57 (106)· Curta, *Slavs*, σ. 106, 189, 338· του ίδιου, *Peasants*, σ. 212.

87. Βλ. Μαυρίκιος, *Στρατηγικόν* XI, 4, έκδ. G. T. Dennis - E. Gamillscheg (CFHB 17, SV), Βιέννη 1981, σ. 380: *Τὰς δὲ εὐρισκομένας δαπάνας ἐν τῇ χώρᾳ ἐκ τοῦ πλησίον μὴ ἀκαίρως ἀναλίσκειν, ἀλλὰ σπουδάζειν ἐν τῇ ἰδίᾳ μετακομίζειν διὰ τε ζώων καὶ πλοίων τῶν γὰρ ποταμῶν αὐτῶν ἐπιμυνημένων τῷ Δανουβίῳ εὐκόλος ἢ μετακομιδὴ διὰ πλοίων γίνεται.*

ωκε ο Μαυρίκιος.⁸⁸ Ο F. Curta, που όπως προαναφέρθηκε χρονολογεί την εγκατάλειψη του βυζαντινού συνόρου στον Δούναβη το 620, θεωρεί καθοριστική για την απόσυρση του βυζαντινού στρατού από τα Βαλκάνια τη διακοπή του ανεφοδιασμού της Αυτοκρατορίας σε δημητριακά από την Αίγυπτο εξαιτίας της προέλασης των Περσών.⁸⁹

Ανεξάρτητα από την αποδοχή της άποψης για τη σταδιακή πτώση του συνόρου του Δούναβη μετά το 602, δεν μπορεί εύκολα να υποστηριχθεί η παρουσία του βυζαντινού στρατού στην περιοχή μέχρι την εποχή του Ηρακλείου. Σε ό, τι αφορά τη μαρτυρία του Σεβαίου, είναι εξαιρετικά αμφίβολο ότι το όνομα «Θράκη» αναφέρεται σε χώρο κοντά στον Δούναβη και όχι νότια της οροσειράς του Αίμου. Στην ίδια πηγή, κατά την περιγραφή μίας σύγκρουσης, η οποία ταυτίζεται από τον σχολιαστή του έργου με την αντεπίθεση του Πρίσκου το 593, υπάρχει σαφής αναφορά στον ποταμό Δούναβη: «Πήγαν για να επιτεθούν στους λαούς που κατέλαβαν τις δυτικές περιοχές στην όχθη του μεγάλου ποταμού Δούναβη. Ήταν ένας άγριος πόλεμος επάνω σε αυτή τη γη. Η δύναμη του εχθρού συνετρίβη μπροστά στον στρατό των Ελλήνων, που τους έτρεψε σε φυγή στην άλλη πλευρά του Δούναβη. Έστειλαν τότε έναν αγγελιαφόρο για να ανακοινώσει τη μεγάλη νίκη στον αυτοκράτορα και όλο το παλάτι».⁹⁰ Ακόμη όμως και αν γίνει αποδεκτή η άποψη περί της επιστροφής του βυζαντινού στρατού στον Δούναβη, αυτή ήταν βραχύβια, καθώς το 604 ο Φωκάς, αφού συνήψε συνθήκη με τους Αβάρους, αυξάνοντας τον ετήσιο φόρο σε 140.000 χρυσά νομίσματα, μετέφερε στην Ανατολή τις στρατιωτικές δυνάμεις που στάθμευαν στα ευρωπαϊκά εδάφη.⁹¹ Αυτή είναι η μοναδική συνθήκη που συνήψε ο Φωκάς με τους Αβάρους και συνδέεται μάλλον με μία αβαρική επίθεση «στη Θράκη», η οποία εξουδετέρωσε τις βυζαντινές δυνάμεις που υπήρχαν εκεί.⁹² Πιθανότατα, η μεταφορά στρατευμάτων από την Ευρώπη προς την Ασία τόσο από τον Φωκά όσο και από τον Ηράκλειο το 620⁹³ αφορούσε μικρές στρατιωτικές δυνάμεις που

88. Για τη στάση του 594, βλ. Σιμοκάτης, *Ιστορία* VII, 1, σ. 245-247· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 274. F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*, τόμ. I, Μόναχο-Βερολίνο 1924, σ. 14/114-115 (χειμώνας του 592/93)· Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 166· Pohl, *Awaren*, σ. 141. Για τη στάση του 602, βλ. παραπάνω, υποσ. 83.

89. Curta, *Slavs*, σ. 188-189· του ίδιου, *Peasants*, σ. 199-217.

90. Σεβαίος, *Αρμενική Ιστορία* I, 18, σ. 35-36 (90)· II, 16, σ. 178.

91. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 292: *ὁ δὲ Φωκάς τὰς δυνάμεις ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν μετέφερε τῷ Χαγάνῳ τὰ πάντα ἐπανεξήσας, νομίζων ἡρμεῖν τῶν Ἀβάρων τὸ ἔθνος*. Pohl, *Awaren*, σ. 238· Madgearu, *Scythia*, σ. 52.

92. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 290: *... καὶ οἱ Ἀβάροις τὴν Θράκην διώλεσαν, καὶ ἄμφω τὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων διεφθάρησαν...* Kollautz - Miyakawa, *Geschichte und Kultur* I, σ. 256· Avenarius, *Europa*, σ. 110· Pohl, *Awaren*, σ. 237.

93. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 302: *Τούτῳ τῷ ἔτει ἐσκήρυνε Χοσρόης τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ... τότε Ἡράκλειος ζῆλον θεοῦ ἀναλαβὼν καὶ μετὰ τῶν Ἀβάρων εἰρηγενύσας, ὡς ἐνόμιζεν, μετήνεγκε τὰ στρατεύματα τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ διενοεῖτο τῇ συνεργίᾳ τοῦ θεοῦ κατὰ Περσίδος χωρῆσαι*. J. Haldon, *Byzantium in the Seventh Century*, Κέμπριτζ 1990, σ. 45.

σταύθμευαν κοντά στην Κωνσταντινούπολη ή τη νότια Βαλκανική και όχι μεθοριακά στρατεύματα. Ο F. Curta υποστηρίζει επίσης ότι δεν υπάρχουν μαρτυρίες για επιδρομές από τους Αβάρους ή τους Σλάβους την εποχή του Φωκά.⁹⁴ Ωστόσο, τα *Θαύματα του Αγίου Δημητρίου* πληροφορούν για σλαβική επίθεση εναντίον της Θεσσαλονίκης (την οποία οι περισσότεροι ερευνητές χρονολογούν το 604),⁹⁵ ενώ για το 609/10 ο Ιωάννης Νικίου αναφέρει επιθέσεις στη Βαλκανική, στις οποίες αντιστάθηκε επιτυχώς μόνο η Θεσσαλονίκη.⁹⁶ Η συνθήκη του 604, παρά την αύξηση του ετήσιου φόρου, δεν εμπόδισε τις επιθέσεις των Αβάρων και τη διείσδυση των Σλάβων, με επακόλουθο την εγκατάσταση πολλών σλαβικών φύλων νότια του Δούναβη.

Η κατάσταση στη Βαλκανική, και όχι μόνο για τις επαρχίες του Δούναβη, έγινε ακόμη πιο κρίσιμη την εποχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου. Πιθανότατα για το 614, αναφέρονται επιδρομές των Αβάρων και των Σλάβων στα Βαλκάνια ταυτόχρονα με τις περσικές επιθέσεις στην Ανατολή.⁹⁷ Από τα *Θαύματα του Αγίου Δημητρίου* επίσης γνωρίζουμε για τις σλαβικές επιθέσεις στον ελληνικό χώρο και τις πολιορκίες της Θεσσαλονίκης μεταξύ 614 και 616 (Σλάβοι) και το 617/18 (Αβαραοι και Σλάβοι).⁹⁸ Την εποχή του Ηρακλείου επίσης χρονολογείται η πτώση της βυζαντινής επαρχίας Δαλματίας.⁹⁹ Το τέλος των διαρκών αβαρικών επιθέσεων εναντίον της βυζαντινής αυτοκρατορίας

94. Curta, *Slavs*, σ. 106, 338.

95. P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, τόμ. I-II, Παρίσι 1979-1981, τόμ. I (106-108), σ. 126· τόμ. II, σ. 72-73· Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Σλαβικές εγκαταστάσεις*, σ. 74· Madgearu, *Downfall*, σ. 323 (αβαρική επίθεση)· Curta, *Slavs*, σ. 93-94.

96. Ιωάννης Νικίου, *Χρονικό* 109, 18, έκδ. R. H. Charles, *The Chronicle of John, Coptic Bishop of Nikiu*, c. 690 A. D., Οξφόρδη 1916, σ. 175-176: *Και σε ό,τι αφορά τη Ρώμη, λέγεται ότι οι βασιλείς εκείνης της εποχής είχαν ερημώσει με τη βοήθεια των βαρβάρων, των ξένων εθνών και των Ιλλυριών χριστιανικές πόλεις και οδήγησαν τους κατοίκους στην αιχμαλωσία και ότι καμία πόλη δεν ξέφυγε από αυτούς εκτός από τη Θεσσαλονίκη, καθώς τα τείχη της ήταν ισχυρά και με τη βοήθεια του Θεού τα ξένα έθνη δεν μπορούσαν να την καταλάβουν.* Avenarius, *Europa*, σ. 110· R.-J. Lilie, *Kaiser Herakleios und die Ansiedlung der Serben. Überlegungen zum Kapitel 32 des De Administrando Imperio*, *Südostforschungen* 44 (1985), σ. 19· Pohl, *Awaren*, σ. 237-238· Madgearu, *Downfall*, σ. 323 (αβαρική επίθεση).

97. Isidori Iunioris episcopi Hispalensis, *Chronica Maiora* (MGH AA, XI/2), σ. 479: *Eraclius dehinc sextum decimum agit imperii annum. cuius initio Sclavi Graeciam Romanis tulerunt, Persi Syriam et Aegyptum plurimasque provincias.* Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 300: *τὴν τε γὰρ Εὐρώπην οἱ ἄβαραις ἠρήμωσαν, καὶ τὴν Ἀσίαν οἱ Πέρσαι πᾶσαν κατέστρεψαν καὶ τὰς πόλεις ἠχμαλώτευσαν καὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνήλωσαν.* Avenarius, *Europa*, σ. 111 (615)· Lilie, *Herakleios*, σ. 20· Curta, *Slavs*, σ. 107.

98. Βλ. Lemerle, *Miracles I* (179-194, 195-215), σ. 175-179, 184-189· *Miracles II*, σ. 89-101, 177, 184-185· Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Σλαβικές εγκαταστάσεις*, σ. 74· Avenarius, *Europa*, σ. 112· Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 258-260· Pohl, *Awaren*, σ. 242-243· Curta, *Slavs*, σ. 107-108.

99. I. Marović, *Reflexions about the Year of Destruction of Salona*, στο *Disputationes Salonitanae II*, σ. 293-314· στο ίδιο, N. Jakšić, *Constantine Porphyrogenitus as the Source for the Destruction of Salona*, σ. 315-326· Pohl, *Awaren*, σ. 243-244· K. Belke - P. Soustal, *Die Byzantiner und Ihre Nachbarn. Die De Administrando Imperio genannte Lehrschrift des Kaisers Konstantinos Porphyrogenetos für seinen Sohn Romanos* (BG 19), Βιέννη 1995, σ. 144-145, 159-161.

επήλθε μετά την αποτυχία των Αβάρων και των Περσών να κυριεύσουν την Κωνσταντινούπολη κατά τη μεγάλη πολιορκία της αυτοκρατορικής πρωτεύουσας το καλοκαίρι του 626.¹⁰⁰ Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω δραστηριότητα των Αβάρων και των Σλάβων φαίνεται ότι στα χρόνια του Ηρακλείου δεν υπήρχε οργανωμένη στρατιωτική άμυνα κατά μήκος του συνόρου του Δούναβη, ικανή να αναχαιτίσει τους επιδρομείς.

Η γενικά αποδεκτή σήμερα άποψη για την σταδιακή κατάρρευση του συνόρου στον Δούναβη στηρίζεται κυρίως σε αρχαιολογικά δεδομένα. Όπως σημειώθηκε παραπάνω, το σύνορο είχε καταρρεύσει στο δυτικό τμήμα του (Πρώτη Μυσία-Παρόχθια Δακία) το 596-598, με εξαίρεση μεμονωμένες περιπτώσεις, όπως η Σιγγηδόνα και το Βμινάκιο. Η συζήτηση γύρω από την κατάρρευση του βυζαντινού συνόρου το 602 έχει ουσιαστικά ως αντικείμενο τον χώρο της Δεύτερης Μυσίας και της Μικράς Σκυθίας. Στη διάρκεια των συγκρούσεων μεταξύ 592 και 602, τα σπουδαιότερα οχυρά στον Δούναβη (Δορόστολον, Νόβες, Ιατρός, Άσημος, Σιγγηδόνα) ήταν διαρκώς υπό βυζαντινό έλεγχο ενώ οι περισσότερες συγκρούσεις πραγματοποιήθηκαν βόρεια του ποταμού. Αυτή η γενική εικόνα που προκύπτει από τις γραπτές πηγές επιβεβαιώνεται και από τα αρχαιολογικά δεδομένα. Επίσης, μετά το 602 υπήρξε κάποια συνέχεια του αστικού βίου σε πολλά οχυρά της Μικράς Σκυθίας.¹⁰¹ Καταστροφές παρατηρούνται σε πόλεις και οχυρά της επαρχίας στα τέλη του ΣΤ΄ - αρχές Ζ΄ αιώνα (Σουκιδάβα, Αξιόπολη, Τροσμίς, Δινογετία, Καπιδάβα και Νοβιόδουνον/Noviodunum), ενώ εξαίρεση αποτελεί η Βερόη, όπου το τελευταίο νόμισμα χρονολογείται την εποχή του Ιουστίνου Β΄ (575/76).¹⁰² Την εποχή του Φωκά, η κυκλοφορία των νομισμάτων στη Μικρά Σκυθία επανήλθε στο επίπεδο πριν το 592/93.¹⁰³ Η καταστροφή κάποιων πόλεων στον Δούναβη γύρω στο 602, όπως η Καπιδάβα, η Σακιδάβα, οι Νόβες και η Ιατρός, μπορεί να συνδεθεί είτε με την εξέγερση του Φωκά είτε με τις επιθέσεις των Αβάρων.¹⁰⁴ Αξιοσημείωτη είναι επίσης η παρατήρηση ότι ο βόρειος *limes* της Μικράς Σκυθίας εγκαταλείφθηκε νωρίτερα από την υπόλοιπη επαρχία, καθώς σε αυτό το τμήμα βρισκόνταν οι πόλεις Βερόη, Δινογετία (νομίσματα ως το 592) και Νοβιόδουνον, όπου τα τελευταία νομίσματα χρονολογούνται την εποχή του Φωκά (605/06).¹⁰⁵

Η απώλεια των βυζαντινών οχυρών στον Κάτω Δούναβη ολοκληρώθηκε στα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου, ιδιαίτερα στην αρχή της. Η κυκλοφορία των νομισμάτων διακόπηκε γύρω στο 614/15 σχεδόν σε όλες τις πόλεις και τα οχυρά της Μι-

100. Βλ. σχετικά, Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 265-282· P. Speck, *Zufälliges zum Bellum Avaricum des Georgios Pisides* (MBM 24), Μόναχο 1980, σ. 27-56· Pohl, *Awaren*, σ. 248-254.

101. Scorpan, *Limes Scythiae*, σ. 129.

102. Poulter, *Scythia Minor*, σ. 199-200· Barnea, *Chronologie*, σ. 288· Dimitrov, *Awareneinfälle*, σ. 30-31.

103. Madgearu, *Downfall*, σ. 322.

104. Poulter, *Scythia Minor*, σ. 204· Madgearu, *Downfall*, σ. 322, 324.

105. Scorpan, *Limes Scythiae*, σ. 131.

κράς Σκυθίας και το έτος αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί, με εξαίρεση κάποιες παράκτιες πόλεις, ως το ουσιαστικό τέλος του αστικού βίου στη Μικρά Σκυθία. Σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα, τα νομίσματα και τις σφραγίδες δεν υπέκυψαν στις αβαρικές και σλαβικές επιθέσεις ως το 614/15 οι πόλεις Αίγισσος (Aegissus), Κάλλατις (Callatis), Ιστρία, Τόμις, Καρσός, Άλμυρις και Δορόστολον.¹⁰⁶ Στη Σακιδάβα, η οποία καταστράφηκε από πυρκαγιά, απαντούν νομίσματα του Ηρακλείου ως 613. Συνέχεια του αστικού βίου μέχρι την εποχή του Ηρακλείου παρατηρείται στο Τρόπαιον και στο φρούριο Ουλμιτών (Ulmelum), στο δεύτερο τουλάχιστον μέχρι το 615.¹⁰⁷ Νομίσματα του Ηρακλείου εντοπίστηκαν επίσης στην Αξιόπολη και το Δορόστολον αλλά και σε παράκτιες πόλεις, οι οποίες επιβίωσαν περισσότερο από τα οχυρά του Δούναβη, όπως η Τόμις (ως το 629/30), η Ιστρία (ως το 620/41), η Κάλλατις (ως το 631) και η Σινόη (περ. 631) κοντά στην Ιστρία.¹⁰⁸

Εκτός από τα νομίσματα, ένα στοιχείο για την επιβίωση ορισμένων οχυρών είναι τα ίχνη οχυρωματικών έργων (ή κάποιων κτιρίων) που πιθανόν δημιουργήθηκαν ή συνέχισαν να υφίστανται στις αρχές της βασιλείας του Ηρακλείου, όπως στη Σακιδάβα, το Τρόπαιον, την Ιστρία, την Κάλλατις, την Άλμυρις, το Δορόστολον, την Αξιόπολη, την Καρσό, το φρούριο Ουλμιτών και την Καπιδάβα.¹⁰⁹ Από την περιοχή της Μικράς Σκυθίας (κυρίως την Τόμιν) και το Δορόστολον προέρχονται ορισμένα μολυβδόβουλλα που χρονολογούνται τον ΣΤ'-Ζ' αιώνα και αναφέρουν το όνομα του Ηρακλείου ή βυζαντινών αξιωματούχων: *Domini nostri Heraclius et Heraclius Constantinus, perpetui Augusti* (περ. 613), *Θεοδόσιος από επάρχων και Νικαία στρατηλάτου*. Για τον ΣΤ'-Ζ' αιώνα απαντούν ακόμη ένα μολυβδόβουλλο στο Νοβιδόδουνον και μία λατινική επιγραφή στη Λάζου (Lazu), η τελευταία σωζόμενη λατινική επιγραφή στη Μικρά Σκυθία.¹¹⁰

Με την κατάρρευση του βυζαντινού συνόρου στον Δούναβη συνδέεται και η διακοπή της παρουσίας των βυζαντινών πορπών τύπου *Sucidava*, οι οποίες απαντούν κυρίως στην ανατολική Βαλκανική, κατά κανόνα από τα μέσα ως τα τέλη του ΣΤ' αιώνα.

106. Barnea, *Chronologie*, σ. 289· Madgearu, *Downfall*, σ. 324· Dimitrov, *Awareneinfälle*, σ. 31· Soustal, *Dorostolon-Silistra*, σ. 119· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 93-95, 231-232.

107. Scorpan, *Limes Scythiae*, σ. 129, 131· Poulter, *Scythia Minor*, σ. 199-200, 202, σύμφωνα με τον οποίο το φρούριο Ουλμιτών έπεσε την εποχή του Μαυρικίου, καθώς μετά τα νομίσματα του 583/84 απαντά μόλις ένα νόμισμα του Ηρακλείου το 614/15· Barnea, *Chronologie*, σ. 289· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 231-232.

108. Scorpan, *Limes Scythiae*, σ. 130-131· Poulter, *Scythia Minor*, σ. 199-200, 202-204· Barnea, *Chronologie*, σ. 289· Madgearu, *Downfall*, σ. 324· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 231-233· Ivanišević, *Trésors balkaniques*, σ. 83.

109. Scorpan, *Limes Scythiae*, σ. 131· Dimitrov, *Awareneinfälle*, σ. 31· Curta, *Slavs*, σ. 155· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 233-234.

110. I. Barnea, *Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo, RESEE 7/1* (1969), σ. 21-33· I. Jordanov, *Byzantine Presence in Dobroudja from the Seventh to the Tenth Centuries, according to Sphragistic Data*, στο *Miscellanea Bulgarica* 11, σ. 39· Scorpan, *Limes Scythiae*, σ. 130· Soustal, *Dorostolon-Silistra*, σ. 118-119· Curta, *Slavs*, σ. 144· Zahariade, *Scythia Minor*, σ. 233.

Τέτοιες πόρπες έχουν εντοπιστεί στον Κάτω Δούναβη και τη βόρεια Μικρά Σκυθία στη Slava Rusă (κοντά στην Αίγισσο), το Τρόπαιον, τη Σουκιδάβα, τη Drobeta (σημ. Turnu Severin), την Ιστρία, τη Ντιέρνα (Dierna), τη Βερόη, την Άκυ, το Negotin, τη Ρατιαρία και τις Νόβες και χάνονται το αργότερο κατά το πρώτο τέταρτο του Ζ΄ αιώνα.¹¹¹ Στα παράλια της Μικράς Σκυθίας, εντοπίστηκε βυζαντινή πόρπη τύπου Ράρα στο Άργαμον (Argamum) με terminus ante quem το 625. Βυζαντινές πόρπες τύπου Ράρα, Σαλώνων-Ιστρίας και Συρακουσών εντοπίστηκαν στην Ιστρία μαζί με διακοσμήσεις ζώνης (τέλη ΣΤ΄- αρχές Ζ΄ αιώνα) ενώ μεταγενέστερη χρονολόγηση (μέσα του Ζ΄ αιώνα) αποδίδεται στην πόρπη με σταυρόσχημη διακόσμηση από την Τόμιν. Η διάδοση του τύπου Σαλώνων-Ιστρίας ταυτίζεται χρονικά με τον τύπο Sucidava και απαντά επίσης σε οχυρά του Δούναβη, όπως το Δοροστόλον, η Άκυσ και η Drobeta, στην οποία υπήρχε και εργαστήριο κατασκευής αυτού του τύπου. Η πόρπη τύπου Συρακουσών που εντοπίστηκε στη Σακιδάβα χρονολογείται στις αρχές του Ζ΄ αιώνα.¹¹² Στη σημ. Balta Verde της Ρουμανίας (απέναντι από την Clevoza της Πρώτης Μυσίας), εντοπίστηκε βυζαντινή πόρπη τύπου Συρακουσών του πρώιμου Ζ΄ αιώνα σε σλαβική ταφή.¹¹³ Τέλος, στη Βερόη απαντούν βυζαντινά κοσμήματα και πόρπες του ΣΤ΄ και πρώιμου Ζ΄ αιώνα.¹¹⁴

Η ήττα των Αβάρων στην Κωνσταντινούπολη το 626 και η απόσυρσή τους βόρεια του Δούναβη είναι άγνωστο εάν οδήγησε στην αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας σε κάποιες περιοχές των Βαλκανίων. Σύμφωνα με μία αμφισβητούμενη μαρτυρία, ο Ηράκλειος ίδρυσε τη Νικόπολη του Δούναβη σε ανάμνηση της νίκης του επί των Περσών. Ο Beševliev θεωρεί πιθανό πως πρόκειται για νίκη επί των Αβάρων στον Δούναβη,¹¹⁵ η ιστορικότητα όμως της πληροφορίας δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί και σχετίζεται ίσως με την προφορική παράδοση. Στα μέσα του Ι΄ αιώνα επίσης, ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος πληροφορεί ότι ο Ηράκλειος είχε εγκαταστήσει τους Σέρβους στην περιοχή των Σερβίων, δυτικά της Θεσσαλονίκης. Οι Σέρβοι θέλησαν να επιστρέψουν στην αρχική πατρίδα τους, όμως, όταν έφθασαν στον Δούναβη, προτίμησαν να παραμείνουν μέσα στα όρια της Αυτοκρατορίας και ζήτησαν γη για εγκατάσταση από τον

111. V. Varsik, Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert, *Slovenská Archeológia* 40/1 (1992), σ. 78-80· U. Fiedler, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*, τόμ. I, Βόννη 1992, σ. 52-54, 71-73.

112. Varsik, Byzantinische Gürtelschnallen, σ. 80-81· Fiedler, *Studien* I, σ. 58-63.

113. Fiedler, *Studien* I, σ. 88-89.

114. Varsik, Byzantinische Gürtelschnallen, σ. 84· Fiedler, *Studien* I, σ. 54-56.

115. Petrus Ranzanus, *Epitome Rerum Hungaricarum*, έκδ. M. Bel, SRH, Veteres et Genuini I, Tyrnaviae 1765, σ. 557, Index II: *paulatim ad aestinam ortum, instar pelagi, tacitus perfluit, multis in locis flectitur, saepeque terras vel perumpens, vel altius submovens, ad Nicopolim tandem evadit, oppidum Heraclii Imperatoris victoria, et morte filii Cosdruae, Regis Persarum nobile*. V. Beševliev, Bemerkungen über die antiken Heerstrassen im Ostteil der Balkanhalbinsel, *Klio* 51 (1969), σ. 495.

βυζαντινό στρατηγό του Βελιγραδίου.¹¹⁶ Η πληροφορία για τον έλεγχο του Βελιγραδίου από τους Βυζαντινούς την εποχή του Ηρακλείου έχει εκληφθεί είτε ως απόδειξη για την αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας μέχρι τον Δούναβη μετά την ήττα των Αβάρων το 626¹¹⁷ είτε ως επινόηση του Πορφυρογέννητου.¹¹⁸

Ένα τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό ζήτημα αποτελεί η μετακίνηση πληθυσμών από και προς την περιοχή του Δούναβη στο πλαίσιο των βυζαντινοαβαρικών διενέξεων. Σαφείς μαρτυρίες για τον χώρο εγκατάστασης ή μετακίνησης υπάρχουν σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως κατά τη δεύτερη κατάληψη της Σιγγηδόνας το 595, όταν ο χαγάνος υποχρέωνε τους κατοίκους «να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μείνουν σε ξένη χώρα», γεγονός που οδήγησε μέρος του πληθυσμού της πόλης σε αβαρικά εδάφη. Η νίκη του Πρίσκου στη συνέχεια απέτρεψε την ολοκληρωτική μεταφορά του πληθυσμού της Σιγγηδόνας.¹¹⁹ Η παρουσία βυζαντινών πληθυσμών ως αιχμαλώτων κοντά στον Δούναβη επιβεβαιώνεται από το λεγόμενο «επεισόδιο του Κούβερ» στα *Θαύματα του Αγίου Δημητρίου*. Ο Κούβερ, αρχηγός των Βουλγάρων της Παννονίας, διέφυγε με τον λαό του από την κυριαρχία των Αβάρων, αφού πρώτα συγκρούστηκε μαζί τους, και εγκαταστάθηκε στην περιοχή του Κεραμήσιου κάμπου, πιθανότατα μεταξύ της Πρίλαπου και του Μοναστηρίου στη FYROM.¹²⁰ Ο λαός του Κούβερ, τον οποίο ο

116. Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος, *Πρός τόν ἴδιον υἱόν Ῥωμανόν* 32, έκδ. G. Moravcsik - R. J. H. Jenkins, *Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio* (Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, CFHB I), Ουάσιγκτον 1967, σ. 152: *Μετὰ δὲ χρόνον τινα ἔδοξεν τοὺς αὐτοὺς Σέρβλους εἰς τὰ δια ἀπελθεῖν, καὶ τούτους ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς. Ὅτε δὲ διεπέρασαν τὸν Δανούβιν ποταμὸν, μετὰ μेलοὶ γινόμενοι ἐμήνυσαν Ἡρακλείῳ τῷ βασιλεῖ διὰ τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ τότε τὸ Βελέγραδον κρατοῦντος, δοῦναι αὐτοῖς ἑτέραν γῆν εἰς κατασκήνωσιν.*

117. H. Ditten, *Zur Bedeutung der Einwanderung der Slawen, στο Byzanz im 7. Jahrhundert*, σ. 132-134 J. Fine, *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Μίτσιγκαν 1983, σ. 36.

118. Lilie, *Herakleios*, σ. 24-28, 31-42· B. Ferjancić, *Dolazak Hrvata i Srba na balkansko poluorstvo*, ZRVI 35 (1995), σ. 152.

119. Σμιοκάττης, *Ἱστορία* VII, 10.1, σ. 262: *Δεκάτη δὲ ἡμέρα (πρὸς γὰρ τὰ περὶ Πρίσκον παλινδρομήσομεν), καὶ ἄγγελοι εἰς τὸ τοῦ στρατηγοῦ σκηνοπήγιον γίνονται. ἡκηκόει τοίνυν ὁ Πρίσκος τὰ τεῖχη καταβαλεῖν τῆς Σιγγηδόνας τὸν βάρβαρον, καταναγκάζειν τε τοὺς λαοὺς τὰ οἴκοι καταλιπόντας εἰς τὴν πολεμίαν τὰς ἀποικίας ποιήσασθαι. Στο ἴδιο, VII, 11.8, σ. 264-265: *οὕτω μὲν οὖν ὁ Πρίσκος ἀτυχοῦντα λαὸν διεσώσατο. δευτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ περιβάλλουσι τεῖχῃ Ῥωμαῖοι τὴ πόλει. Πατούρα, Αἰχμάλωτοι*, σ. 34. Βλ. επίσης παραπάνω, υποσ. 64.*

120. Για το επεισόδιο του Κούβερ, βλ. Lemerle, *Miracles* I (283-306), σ. 227-234· *Miracles* II, σ. 137-162· P. Charanis, *Kouper, the Chronology of his Activities and their ethnic Effects on the Region around Thessalonica*, BS 11/2 (1970), σ. 229-247· V. Beševliev, *Die protobulgarische Periode der bulgarische Geschichte*, Άμστερνταμ 1981, σ. 163-169· του ἴδιου, *Randbemerkungen über die "Miracula Sancti Demetrii"*, *Βυζαντινά* 2 (1970), σ. 285-300· Μάρθα Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Το επεισόδιο του Κούβερ στα Θαύματα του Αγίου Δημητρίου*, *Βυζαντικά* 1 (1981), σ. 67-87· E. Κυριάκης, *Βυζάντιο και Βούλγαροι (7ος-10ος αι.)*. Συμβολή στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου (Ιστορικές Μονογραφίες 13), Αθήνα 1993, σ. 65-68.

αγιογράφος ονομάζει *Σερμησιάνους* εξαιτίας της εγκατάστασής τους στην ευρύτερη περιοχή του Σιρμιού,¹²¹ δεν ήταν ομοιογενής εθνολογικά αλλά αποτελείτο από διαφορετικές εθνότητες, «Ρωμαίους», Βουλγάρους, Αβάρους και άλλα έθνη, διατηρούσε όμως «ρωμαϊκή» συνείδηση, παρέμενε πιστός στον χριστιανισμό και επιθυμούσε επιστροφή στα εδάφη των προγόνων του.¹²² Σύμφωνα με την περιγραφή των *Θαυμάτων*, οι Σερμησιάνοι εξεγέρθηκαν «κάπου εξήντα χρόνια» μετά τη βίαιη μεταφορά τους ως αιχμάλωτοι πολέμου.¹²³ Η χρονολόγηση της εξέγερσης μεταξύ 678 και 685 από την πλειοψηφία των ερευνητών συνδέει ταυτόχρονα τη μεταφορά των βυζαντινών πληθυσμών στον χώρο του Σιρμιού με τις μεγάλες επιθέσεις μεταξύ 614 και 623.¹²⁴ Τα *Θαύματα* αναφέρουν ακόμη ότι γύρω στο 615-616 είχαν καταφύγει στη Θεσσαλονίκη πληθυσμοί από τις επαρχίες του Δούναβη που έπεσαν στα χέρια των Αβάρων, όπως και κάτοικοι της Ναϊσσοῦ και της Σερδικής.¹²⁵ Επίσης, ένα τμήμα των κατοίκων του Δορόστολου έφυγε εξαιτίας των βαρβαρικών επιθέσεων ή της κατάληψης της πόλης στην Ανκόνα της Ιταλίας. Οι φυγάδες μετέφεραν στην Ανκόνα το λείψανο του μάρτυρα Δασίου, αξιωματικού του ρωμαϊκού στρατού, ο οποίος μαρτύρησε στο Δορόστολον την εποχή του Διοκλητιανού (20/11/304) διότι αρνήθηκε να πάρει μέρος στη γιορτή του Κρόνου. Για τη μεταφορά των λειψάνων, εκτός από τον *Βίο* του Δασίου, πληροφορεί και μία

121. Lemerle, *Miracles* I (292), σ. 230: ... κελεύσας πάντας τοὺς ἐκ τῶν τοῦ λεχθέντος Κούβερ Σερμησιάνους ἀποφύγους ὑπ' αὐτὸν τὸν Μαῦρον γενέσθαι. Στο ίδιο (302-303), σ. 233. Η Αναγνωστάκης, «Περιοῦσιος λαός», στο *Οι Σκοτεινοὶ Αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου*, σ. 332-338.

122. Lemerle, *Miracles* I (285), σ. 228: Ἐξ ἐκείνου οὖν ἐπιμιγνέτες μετὰ Βουλγάρων καὶ Ἀβάρων καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν, καὶ παιδοποιησάντων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ λαοῦ ἀπίρου καὶ παμπόλλου γεγονότος, παῖς δὲ παρὰ πατρός ἕκαστος τὰς ἐνεγκάμενας παρεληφότων καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ γένους κατὰ τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων ... καὶ θάτερος θατέρῳ περὶ τῶν πατρίων τοποθεσιῶν ἀφηγούμενος, ἀλλήλοις πῦρ ἐν ταῖς καρδίαις τῆς ἀποδράσεως ὑφήπτον. Beševliev, *Randbemerkungen*, σ. 289-291· Γρηγορίου-Ιωαννίδου, Κούβερ, σ. 69, 74-75· Κυριάκης, *Βούλγαροι*, σ. 66· Πατούρα, *Αιχμάλωτοι*, σ. 33.

123. Lemerle, *Miracles* I (286), σ. 228: Χρόνων γὰρ ἐξήκοντα ἤδη που καὶ πρὸς διαδραμόντων ἀφ' ἧς εἰς τοὺς αὐτῶν γεννήτορας ἢ παρὰ τῶν βαρβάρων γεγένηται πόρθησις, καὶ λοιπὸν ἄλλος νέος ἐκεῖσε λαὸς ἀνεφαίνετο, ἐλευθέρους δὲ τοὺς πλείστους αὐτῶν ἐκ τοῦ χρόνου γεγονέναι.

124. Βλ. σχετικά, Charanis, *Kouver*, 243· Beševliev, *Protobulgarische Periode*, σ. 168-170· του ίδιου, *Randbemerkungen*, σ. 296· Lemerle, *Miracles* II, σ. 161-162· Αναγνωστάκης, «Περιοῦσιος λαός», σ. 334.

125. Lemerle, *Miracles* I (197), σ. 185: ...καὶ αὐτὴν ὑποδέχεσθαι πάντας τοὺς ἀποφύγους τῶν ἐκ τοῦ Δανουβίου μερῶν, Παννονίας τε καὶ Δακίας καὶ Δαρδανίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τε καὶ πόλεων, καὶ ἐν αὐτῇ ἐπερείδεσθαι. Στο ίδιο, I (200), σ. 186: ἕτεροι δὲ τῶν ἀπὸ Ναῖσσοῦ καὶ Σαρδικῆς ὑπαρχόντων, ὡς πείραν τῆς αὐτῶν τειχομαχίας εἰληφότες, μετὰ θρήνων ἔλεγον ὅτι Ἐκεῖθεν φυγόντες ἐνταῦθα ἤκομεν μεθ' ὑμῶν ἀπολέσθαι. Beševliev, *Protobulgarische Periode*, σ. 59· Πατούρα, *Βόρειες επαρχίες*, σ. 345-346· Pohl, *Awaren*, σ. 242.

επιγραφή σε σαρκοφάγο που εντοπίστηκε στο ναό του αγίου Πελλεγκρίνου: *Ἐνταῦθα κατακεῖται ὁ ἅγιος μάρτυς Δάσιος ἐνεχθεὶς ἀπὸ Δωροστόλου.*¹²⁶

Οι διενέξεις μεταξύ του Βυζαντίου και των Αβάρων από τα μέσα του ΣΤ΄ αιώνα μέχρι το 626 είχαν άμεσο αντίκτυπο στη βυζαντινή μεθόριο του Κάτω Δούναβη, καθώς αυτή αποτελούσε έναν στρατηγικό στόχο των δύο πλευρών. Για το Βυζάντιο, η διατήρηση του συνόρου στον Δούναβη ήταν στενά συνδεδεμένη με την ασφάλεια των βαλκανικών επαρχιών της Αυτοκρατορίας και της ίδιας της Κωνσταντινούπολης. Για τους Αβάρους, η κυριαρχία στον Κάτω Δούναβη θα αποτελούσε ένα ισχυρό μέσο πίεσης για την εξασφάλιση ετήσιου φόρου από το Βυζάντιο, θα διευρυνε την αβαρική σφαίρα επιρροής στα σλαβικά φύλα και, μετά το 568, θα ενοποιούσε ως προς την επικοινωνία έναν μεγάλο γεωγραφικό χώρο, αφού οι Άβαροι είχαν κυριαρχήσει στον Μέσο Δούναβη. Όπως φάνηκε από τις διαπραγματεύσεις των δύο πλευρών το 562, οι Άβαροι έβλεπαν τον Κάτω Δούναβη και ως χώρο εγκατάστασης με πρόσχημα την υπεράσπιση της Αυτοκρατορίας από επιθέσεις άλλων λαών στα ανατολικά Βαλκάνια, στην πραγματικότητα όμως επεδίωκαν να θέσουν υπό έλεγχο τον χώρο της βυζαντινής μεθορίου.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω αντικειμενικούς στόχους, η πρώτη φάση των βυζαντινοαβαρικών διενέξεων (558-586, ιδιαίτερα μετά το 568, όταν οι Άβαροι εγκαταστάθηκαν στην Παννονία), μπορεί να χαρακτηριστεί από την ανάγκη διατήρησης, για το Βυζάντιο, ή την εξασφάλιση, από τους Αβάρους, των στρατηγικών πλεονεκτημάτων για την κυριαρχία στον Κάτω Δούναβη. Η καθοριστικότερη παράμετρος σε αυτό το πλαίσιο ήταν ο έλεγχος του Σιρμιού, ο οποίος θα έφραζε ή θα άνοιγε αντίστοιχα τον δρόμο για τις επιθέσεις στο βυζαντινό σύνορο μεταξύ της Σιγγηδόνας και της Μαύρης Θάλασσας. Η κατάληψή του από τους Αβάρους το 582 είχε ως συνέπεια την αμφισβήτηση της βυζαντινής κυριαρχίας στον Κάτω Δούναβη και την έναρξη των αβαρικών επιθέσεων στις πόλεις και τα οχυρά της μεθορίου. Η ταυτόχρονη εμπλοκή των Βυζαντινών στο ανατολικό μέτωπο έφησε εκ των πραγμάτων την πρωτοβουλία των κινήσεων στους Αβάρους, οι οποίοι κατάφεραν σε αυτό το διάστημα να εξασφαλίσουν έναν σημαντικό ετήσιο φόρο από την Αυτοκρατορία.

Η δεύτερη φάση των βυζαντινοαβαρικών διενέξεων, μεταξύ 592 και 602, είχε ως αντικειμενικό στόχο την εκδίωξη των Αβάρων και των Σλάβων από τη Βαλκανική Χερσόνησο και τη διασφάλιση του βυζαντινού συνόρου στον Κάτω Δούναβη. Κατά τη δεκαετή αντεπίθεση του Μαυρίκιου στα Βαλκάνια, αμέσως μετά το τέλος του πολέμου με τους Πέρσες, η μεθόριος του Δούναβη υπέστη μεγάλες καταστροφές καθώς έγινε το επίκεντρο των συγκρούσεων των δύο πλευρών, τόσο για τον έλεγχο των βυζαντι-

126. Renate Pillinger, *Das Martyrium des heiligen Dasius. Text, Übersetzung und Kommentar*, Βιέννη 1988, σελ. 12-16, 44, 51-53. Beševliev, *Protobulgarische Periode*, σ. 59 Πατούρα, Βόρειες επαρχίες, σ. 346 Soustal, *Dorostolon-Silistra*, σ. 117-118 R. Bratož, *Die diokletianische Christenverfolgung in der Donau- und Balkanprovinzen*, στο *Diokletian und die Tetrarchie*, σ. 128 του ίδιου, *Verzeichnis der Opfer der Christenverfolgungen in der Donau- und Balkanprovinzen*, ό. π., σ. 234-235.

νών πόλεων όσο και των σλαβικών φύλων στη βόρεια όχθη του ποταμού, τα οποία αποτελούσαν ένα επιπλέον πρόβλημα για το Βυζάντιο. Σε αυτή τη φάση, το βυζαντινό σύνορο στην Πρώτη Μυσία και την Παρόχθια Δακία, με εξαίρεση ορισμένα αστικά κέντρα, έπαψε να αποτελεί μία συνεχή και οργανωμένη αμυντική γραμμή. Η εξέγερση του Φωκά και η ανατροπή του Μαυρίκιου το 602 είχαν αρνητικές συνέπειες για τον έλεγχο του βυζαντινού συνόρου στον Κάτω Δούναβη, καθώς άρχισε η σταδιακή του κατάρρευση στις άλλες δύο επαρχίες, τη Δεύτερη Μυσία και τη Μικρά Σκυθία.

Η τρίτη φάση των βυζαντινοαβαρικών διενέξεων (602-626) σχετίζεται με την απώλεια των βαλκανικών επαρχιών της Αυτοκρατορίας, τις ανεξέλεγκτες επιδρομές των Αβάρων και των Σλάβων και την εγκατάσταση των τελευταίων σε μεγάλο τμήμα των Βαλκανίων. Σε ό,τι αφορά το σύνορο του Δούναβη, θα πρέπει να δεχθούμε ότι η παρουσία του βυζαντινού στρατού μετά το 604 ήταν ισχνή και ότι η επιβίωση ορισμένων πόλεων μέχρι την εποχή του Ηρακλείου οφειλόταν κυρίως στις δικές τους δυνάμεις και όχι στη σταθερή επικοινωνία και ενίσχυση από το κέντρο, με εξαίρεση ίσως τις παράκτιες πόλεις της Μικράς Σκυθίας. Εμφανής σε αυτή τη φάση είναι επίσης η υποχώρηση των βυζαντινών πολιτισμικών στοιχείων κατά μήκος της μεθορίου του Δούναβη. Εντούτοις, πρέπει να σημειωθεί ότι η απώλεια του βυζαντινού ελέγχου στον Κάτω Δούναβη δεν συνοδεύτηκε από την επιβολή της αβαρικής κυριαρχίας στην περιοχή. Μετά την ήττα τους το 626 στην Κωνσταντινούπολη, οι Άβαροι αποσύρθηκαν στην Παννονία και ο χώρος του Κάτω Δούναβη πέρασε στην κυριαρχία των ανεξάρτητων σλαβικών φύλων που είχαν ήδη εγκατασταθεί εκεί. Η δουναβική μεθόριος της Δεύτερης Μυσίας και της Μικράς Σκυθίας θα τεθεί ξανά σε ένα πλαίσιο οργανωμένης εξουσίας μετά την εγκατάσταση των Βουλγάρων του Ασπαρούχ στη βορειοανατολική Βαλκανική το 681.

SUMMARY

The Byzantine-Avar conflicts and the Danube frontier, 558-626 A. D.

By studying the area of the Lower Danube, as well as the territory between Belgrade and Sirmium, we find recorded the conflicts between Byzantium and the Avars during the second half of the sixth and the first quarter of the seventh century A. D. Apart from the wars, the treaties and the strategic objectives of both sides at the Lower Danube, the main interest is focused on the decline of the byzantine Danube frontier, taking into account the testimony of the sources and the archaeological findings. The role of the Slavs in the conflicts is also mentioned. The archaeological remnants and the coin treasures attributed by some scholars to the avar invasions, the restoration (or not) of Byzantine rule to the Lower Danube after 626, the transfer of populations from and to the Lower Danube area, the cultural decline of Byzantium along the Danube at the beginning of the seventh century, the aspect of the collapse of the total frontier in the four provinces of the Lower Danube (Moesia Prima, Dacia Ripensis, Moesia Secunda and Scythia Minor) in 602, or later and gradually, the survival of byzantine cities and forts until the reign of Heraclius etc., are all points under consideration.